

Nr 59

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag
angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381)
om allmän försäkring, m. m.; given Stockholms slott
den 11 mars 1966.*

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att

dels antaga härvid fogade förslag till

1) lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring,

2) lag om ändrad lydelse av 11 § lagen den 25 maj 1962 (nr 382) angående införande av lagen om allmän försäkring,

dels ock bifalla det förslag i övrigt, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Sven Aspling

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen innehåller förslag om den lagändring som erfordras för genomförande av standardhöjningen av folkpensionerna i enlighet med förslag i statsverkspropositionen. Med 20 indextillägg blir det årliga pensionsbeloppet fr. o. m. juli 1966 — bortsett från kommunalt bostadstillägg — för en ensam pensionär 4 500 kr. och för två pensionsberättigade makar tillhopa 7 020 kr.

I propositionen föreslås förbättrade förmåner för handikappade.

Invaliditetsersättningen, inberäknat vårdbidraget till svårt handikappade barn, höjs enligt förslaget från 50 till 60 % av basbeloppet, eller med nu gällande basbelopp från 2 650 till 3 180 kr., allt för år räknat. Dessutom föreslås att invaliditetsersättning skall kunna utgå med 30 % av basbeloppet eller med 1 590 kr. för år räknat till förvärvsarbetande handikappade, som har mindre omfattande hjälpbehov eller lägre merutgifter än som krävs

1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 59*

för hel invaliditetsersättning. Invaliditetsersättning till den som blivit blind före 63 års ålder skall liksom vårdbidraget alltid utgå med 60 % av basbeloppet.

Anstaltsvårdade barn föreslås kunna få vårdbidrag då de under längre tid vistas i sina hem.

Studier skall enligt förslaget jämföras med förvärvsarbete i fråga om rätten till invaliditetstillägg och invaliditetsersättning, så att en svårt handikappad, som ägnar sig åt studier eller annan utbildning, skall kunna få dessa förmåner i samma utsträckning som en förvärvsarbetande. För att studier skall berättiga till invaliditetstillägg eller invaliditetsersättning krävs att den handikappade har rätt till studiehjälp eller studiemedel för studierna eller att han är utesluten från sådan förmån endast på grund av bestämmelse om behovsprövning.

Enligt förslag i propositionen slopas i huvudsak de regler inom tilläggs-pensioneringen, som är strängare för utlänningar än för svenska medborgare. De regler som ger svenska medborgare, födda något av åren 1896—1923, en särskilt förmånlig ställning bibehålls dock.

Propositionen innehåller vidare förslag om att det skall fordras makes samtycke för att en anmälan om undantagande från tilläggs-pensioneringen skall bli giltig.

I propositionen föreslås att riksdagen för budgetåret 1966/67 till folk-pensioner beviljar ett förslagsanslag av 4 880 milj. kr.

De föreslagna lagändringarna är avsedda att träda i kraft den 1 juli 1966.

Förslag
till
Lag
angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring

Härigenom förordnas, *dels* att 14 kap. 6 § lagen den 25 maj 1962 om allmän försäkring skall upphöra att gälla, *dels* att 9 kap. 2 och 3 §§, 11 kap. 7 §, 12 kap. 1 § och 15 kap. 3 § nämnda lag¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

9 kap.

2 §.

Till ålderspension ————— års ålder.

Ändå att så ej följer av första stycket utgår invaliditetstillägg till förtidspension, som avses i 7 kap. 2 § andra eller tredje stycket, därest den försäkrade utför förvärvsarbete men på grund av höggradig nedsättning i kroppsorgans funktion är i behov av avsevärd fortlöpande hjälp av annan person eller får vidkännas betydande merutgifter för färdmedel eller andra hjälpmedel för att kunna utföra arbetet.

Ändå att så ej följer av första stycket utgår invaliditetstillägg till förtidspension, som avses i 7 kap. 2 § andra eller tredje stycket, därest den försäkrade utför förvärvsarbete men på grund av höggradig nedsättning i kroppsorgans funktion är i behov av avsevärd fortlöpande hjälp av annan person eller får vidkännas betydande merutgifter för färdmedel eller andra hjälpmedel för att kunna utföra arbetet. *Med försäkrad som utför förvärvsarbete jämställes försäkrad som bedriver studier, om den försäkrade är berättigad till studiehjälp eller studiemedel för studierna eller endast på grund av bestämmelse om behovsprövning utesluten från sådan förmån. Invaliditetstillägg enligt detta stycke må vara begränsat till viss tid.*

Invaliditetstillägg tillkommer ————— utom densamma.

Invaliditetstillägg utgör ————— av basbeloppet.

¹ Senaste lydelse av 9 kap. 2 och 3 §§ se 1964: 156.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 §.

Försäkrad äger för tid före den månad då han fyller sexton år rätt till vårdbidrag i form av invaliditetsersättning, därest han på grund av sjukdom, psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte för avsevärd tid och i avsevärd omfattning är i behov av särskild tillsyn och vård. *Sådant bidrag må vara begränsat till viss tid.*

Ätnjuter försäkrad ————— sextiosju år.

Vad i 2 § tredje stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande invaliditetsersättning.

Invaliditetsersättning utgör för år räknat *femtio* procent av basbeloppet.

Försäkrad äger för tid före den månad då han fyller sexton år rätt till vårdbidrag i form av invaliditetsersättning, därest han på grund av sjukdom, psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte för avsevärd tid och i avsevärd omfattning är i behov av särskild tillsyn och vård.

Invaliditetsersättning må vara begränsad till viss tid.

Vad i 2 § tredje stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande invaliditetsersättning. *Konungen må dock förordna att sådan ersättning skall utgivas för tid då den försäkrade vistas utom anstalten utan att vårdas genom dess försorg.*

Invaliditetsersättning enligt första stycket och sådan ersättning enligt andra stycket till försäkrad, som avses i 2 § första stycket andra punkten, utgör för år räknat *sextio* procent av basbeloppet. *Invaliditetsersättning i annat fall utgör, allt efter hjälpbehovets omfattning eller merutgifternas storlek, för år räknat sextio eller trettio procent av basbeloppet.*

11 kap.

7 §.

Försäkrad äger ————— annat förvärvsarbete.

Anmälan som ————— dylik anmälan.

Anmälan eller ————— till åtgärden.

Anmälan av försäkrad, som är gift, är utan verkan, om icke hans make samtycker till undantagandet.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Är maken omyndig eller bortovaran-
de, ankommer det på förmyndare el-
ler god man att lämna samtycke. Sär-
skilt samtycke är ej erforderligt, om
den försäkrade är förmyndare eller
god man för sin make. Vägras sam-
tycke, äger riks försäkringsverket
medgiva undantagandet, om särskil-
da skäl föreligga.

12 kap.

1 §.

Rätt till tilläggspension i form av
å l d e r s p e n s i o n tillkommer för-
säkrad från och med den månad,
varunder han fyller sextiosju år, un-
der förutsättning att pensionspoäng
tillgodoräknats honom för minst tre
eller, om han icke är svensk med-
borgare, minst tio år.

Rätt till tilläggspension i form av
å l d e r s p e n s i o n tillkommer för-
säkrad från och med den månad,
varunder han fyller sextiosju år, un-
der förutsättning att pensionspoäng
tillgodoräknats honom för minst tre
år.

På särskild ----- nämnda lagrum.

15 kap.

3 §.

I fråga om pension till den som
ej är svensk medborgare skall för
tid varunder han ej är bosatt i riket
vid tillämpning av 12 kap. 2 § första
och andra styckena talet trettio ut-
bytas mot talet fyrtiofem samt pen-
sionsberäkningen göras med tillämp-
ning av det basbelopp som gällde vid
ingången av det sista år, för vilket
pensionsgrundande inkomst beräk-
nats för den försäkrade. Pension må
ej på grund av vad nu sagts utgå
med högre belopp än om den pen-
sionsberättigade varit bosatt härstä-
des.

Är pensionsberättigad som i första
stycket sägs ej bosatt i riket, må
utan hans samtycke tilläggspension

Är pensionsberättigad ej bosatt i
riket, må riks försäkringsverket med
hans samtycke utbyta tilläggspen-

(Nuvarande lydelse)

till honom *utbytas* mot ett engångsbelopp, motsvarande kapitalvärdet av den pension vartill han är berättigad *enligt första stycket. Med den pensionsberättigades samtycke må utbyte ske mot lägre engångsbelopp, dock lägst fyrtio procent av nämnda kapitalvärde.* Har utbyte ägt rum, föreligger ej rätt till vidare ersättning på grundval av pensionspoäng, som dessförinnan tillgodoräknats den försäkrade. Grunderna för beräkningen av kapitalvärde som nu sagts fastställas av Konungen.

(Föreslagen lydelse)

sion till honom mot ett engångsbelopp, motsvarande *lägst fyrtio procent* av kapitalvärdet av den pension vartill han är berättigad. Har utbyte ägt rum, föreligger ej rätt till vidare ersättning på grundval av pensionspoäng, som dessförinnan tillgodoräknats den försäkrade. Grunderna för beräkningen av kapitalvärde som nu sagts fastställas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1966.

Beslut om invaliditetsersättning enligt äldre bestämmelser skall efter ikraftträdandet avse ersättning med sextio procent av basbeloppet.

I fråga om anmälan enligt 11 kap. 7 § som gjorts före ikraftträdandet gäller lagrummet i dess äldre lydelse.

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 11 § lagen den 25 maj 1962 (nr 382) angående införande av lagen om allmän försäkring

Härigenom förordnas, att 11 § lagen den 25 maj 1962 angående införande av lagen om allmän försäkring¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §.

För tiden intill utgången av juni 1968 skall, såframt ej Konungen med riksdagen annorlunda förordnar, i stället för bestämmelserna i 6 kap. 2 § första stycket, 7 kap. 4 § och 8 kap. 4 § första stycket lagen om allmän försäkring gälla att folkpension i form av ålderspension, hel förtidspension eller änkepension skall för år räknat utgöra *tretusen-ettthundra* kronor eller, där den försäkrade är gift och hans make åtnjuter folkpension i form av ålderspension eller förtidspension eller äger rätt till pension enligt 6 kap. 1 § första stycket nämnda lag samt fall som nedan i tredje eller fjärde stycket sägs ej är för handen, *två-tusenfyrahundra*fem kronor.

För tiden intill utgången av juni 1968 skall, såframt ej Konungen med riksdagen annorlunda förordnar, i stället för bestämmelserna i 6 kap. 2 § första stycket, 7 kap. 4 § och 8 kap. 4 § första stycket lagen om allmän försäkring gälla att folkpension i form av ålderspension, hel förtidspension eller änkepension skall för år räknat utgöra *tretusentvåhundra*sjuttio kronor eller, där den försäkrade är gift och hans make åtnjuter folkpension i form av ålderspension eller förtidspension eller äger rätt till pension enligt 6 kap. 1 § första stycket nämnda lag samt fall som nedan i tredje eller fjärde stycket sägs ej är för handen, *två-tusenfemhundra*rettiofem kronor.

De i ————— av tre.

Åtnjuter den ————— nämnda lag.

Åtnjuta makar ————— allmän försäkring.

¹ Senaste lydelse av 11 § se 1965: 145.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1966.

För den, som åtnjuter folkpension i form av ålderspension eller förtidspension och vars pension jämlikt 18 § andra stycket lagen angående införande av lagen om allmän försäkring utgår med högre belopp än som skolat utgivas med tillämpning av 17 kap. 2 § lagen om allmän försäkring, skall pensionen höjas med belopp motsvarande den pensionsförhöjning som föranledes av ändringen i 11 §.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 11 feb-
ruari 1966.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsrå-
den STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, KLING, EDENMAN, JOHANS-
SON, HERMANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON,
LUNDKVIST, GUSTAFSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler
chefen för socialdepartementet, statsrådet Aspling, fråga om *ändrade be-
stämmelser om allmän pension* och anför.

Pensionsförsäkringskommittén (presidenten Liss Granqvist, ordf., t. f. ex-
peditionschefen Gunnar Danielson, riksdagsledamöterna Sigrid Ekendahl,
Henning Gustafsson, Rune Gustavsson, Göran Karlsson och Tage Magnus-
son; direktiv se 1964 års riksdagsberättelse s. 148 och 1966 års riksdags-
berättelse s. 138) har i ett delbetänkande »Vissa pensionsfrågor» (SOU
1965: 62) lagt fram förslag i fråga om förmåner till handikappade, utlän-
ningars ställning inom tilläggs pensioneringen och makes samtycke till un-
dantagande från denna pensionering.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av riks försäkrings-
verket, medicinalstyrelsen, statens handikappråd, skolöverstyrelsen, arbets-
marknadsstyrelsen, Svenska arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen i
Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges akade-
mikers centralorganisation (SACO), Statstjänstemännens riksförbund (SR),
Försäkringskassaförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska stadsför-
bundet, Svenska landstingsförbundet och Svenska personalpensionskassan
(SPP). Statens handikappråd har bifogat yttranden från Svenska multi-
pelsklerosföreningarnas riksförbund och Sveriges dövas riksförbund. Ytt-
rande har dessutom inkommit från Fredrika-Bremerförbundet.

I prop. 1966: 1 (bil. 7 s. 22) har föreslagits standardhöjning av folkpen-
sionerna den 1 juli 1966. Den föreslagna höjningen föranleder lagändring.

Förmåner till handikappade

Gällande bestämmelser m. m.

Lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring¹ (ändrad 1964: 146
och 156 samt 1965: 144 och 752) innehåller i 9 kap. regler om tilläggsförmå-
ner till folkpension m. m. I kapitlet behandlas bl. a. invaliditetstillägg och in-
validitetsersättning.

¹ Lagen benämns i det följande AFL.

Invaliditetstillägg utgår till försäkrad, som åtnjuter ålders- eller förtidspension, under förutsättning att han är ur stånd att reda sig själv och på grund härav vid upprepade tillfällen dagligen är i behov av hjälp av annan samt hjälpbehovet uppkommit innan han fyllt 63 år. Invaliditetstillägg skall alltid utgå, om den försäkrade är blind och blindheten inträtt innan han uppnått 63 års ålder (2 § första stycket). Invaliditetstillägg utgår vidare till försäkrad som åtnjuter partiell förtidspension (två tredjedelar eller en tredjedel av hel pension), om han utför förvärvsarbete men på grund av höggradig nedsättning i kroppsorgans funktion behöver avsevärd fortlöpande hjälp av annan person eller får vidkännas betydande merutgifter för färdmedel eller andra hjälpmedel för att kunna utföra arbetet (2 § andra stycket). Tillägget utgår för år räknat med 30 % av basbeloppet, dvs. f. n. med 1 590 kr. (2 § sista stycket).

Till försäkrad över 16 år, som inte åtnjuter pension enligt AFL, utgår under vissa förutsättningar invaliditetsersättning för tid före den månad då han fyller 67 år. Sådan ersättning tillkommer sålunda dels försäkrad som är blind, om blindheten inträtt innan han fyllt 63 år, dels försäkrad som utför förvärvsarbete, om han på grund av höggradig nedsättning av kroppsorgans funktion behöver avsevärd fortlöpande hjälp av annan person eller får vidkännas betydande merutgifter för färdmedel eller andra hjälpmedel för att kunna utföra förvärvsarbetet (3 § andra stycket).

Vidare erhåller barn under 16 år vårdbidrag i form av invaliditetsersättning, om barnet på grund av sjukdom, psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte för avsevärd tid och i avsevärd omfattning är i behov av särskild tillsyn och vård. Sådant bidrag kan begränsas till viss tid (3 § första stycket).

Invaliditetsersättning, alltså även vårdbidrag, utgår för år räknat med 50 % av basbeloppet, dvs. f. n. med 2 650 kr. (3 § sista stycket).

Invaliditetstillägg, vårdbidrag eller annan invaliditetsersättning utgår inte till försäkrad, som stadigvarande vårdas på anstalt tillhörande staten, kommun eller landstingskommun eller på enskild anstalt, till vars drift statsbidrag utgår, och ej heller till försäkrad, som genom sådan anstalts försorg stadigvarande vårdas utom anstalten (2 § tredje stycket och 3 § tredje stycket).

Antalet invaliditetstillägg uppgår till drygt 9 000, vilket motsvarar en årskostnad av 14—15 milj. kr. Antalet invaliditetsersättningar uppgår till ca 6 700, vilket ger en årskostnad av ca 17 milj. kr. Härav utgör antalet vårdbidrag ca 4 500, motsvarande en årskostnad av ca 11 milj. kr.

Kommittén

I fråga om storleken av invaliditetstillägg och invaliditetsersättning erinrar kommittén om att dessa förmåner har det

gemensamt att de principiellt är avsedda att ersätta vissa kostnader, som den försäkrade har till följd av sitt handikapp. Kommittén påpekar att förmånernas storlek inte är beroende av en individuell uppskattning av de faktiska kostnaderna utan utgår med vissa fasta belopp. För det mera individuellt anpassade stödet finns andra hjälpformer. Kommunerna ger sålunda bidrag till dem som i sitt hem har behov av tillsyn och vård och de som utför förvärvsarbete kan på olika vägar få ekonomisk hjälp till invalidfordon och andra hjälpmedel. Kommittén anser att avvägningen mellan den individuella och den generella hjälpen är särskilt svår att göra i fråga om dem som är ur stånd att reda sig själva och därför dagligen behöver hjälp. Det råder enligt kommitténs mening knappast någon tvekan om att denna kategori är i stort behov av förbättringar. Kommittén påpekar att sådana också f. n. vidtas på den individuella sidan genom att kommunerna successivt förbättrar sitt stöd. Det bör enligt kommittén framhållas, att vårdkostnaderna i det enskilda fallet varierar starkt och att det från denna synpunkt kan vara motiverat att lägga tyngdpunkten på den individuellt avpassade hjälpen. Kommittén utgår också från att den successiva förbättringen av de kommunala insatserna kommer att fortsätta.

I fråga om invaliditetstilläggen understryker kommittén, att dessa utgör en tilläggsförmån som kompletterar grundförmånen i form av förtidspension, och erinrar om att den under sitt fortsatta arbete kommer att behandla frågan om grundförmånernas storlek. Då grund- och tilläggsförmånen åtminstone i viss utsträckning måste ses som en helhet, har kommittén inte ansett det möjligt att pröva om tilläggsförmånens belopp förrän i samband med att kommittén lägger fram förslag om förtidspensionens storlek.

När det gäller att avväga invaliditetsersättningens storlek träder enligt kommittén andra synpunkter i förgrunden. Den som uppbär invaliditetsersättning åtnjuter inte pension. Kommittén anser att pensionens storlek härvidlag inte har samma betydelse som för invaliditetstilläggens avvägning. Enligt kommittén är det ovedersägligt, att förvärvsarbete i allmänhet drar med sig betydande merkostnader för en handikappad. Kommittén uttalar att det är av allra största betydelse att stimulera de handikappade till att delta i förvärvsarbete. Kostnadsersättningar av det slag det här gäller är, påpekar kommittén, säkerligen betydelsefulla för att åstadkomma en sådan stimulans. Av särskilt värde är enligt kommittén, om den handikappade kan delta i förvärvslivet utan att stödet ges i form av förtidspension. Med hänsyn härtill finner kommittén en höjning av invaliditetsersättningens belopp till 60 % av basbeloppet befogad. En sådan höjning aktualiserar frågan om relationen mellan invaliditetsersättningen och andra förmåner från folkpensioneringen. Kommittén påpekar att en tredjedel av hel förtidspension jämte invaliditetstillägg för en gift försäkrad, vars make åtnjuter ålderspension eller förtidspension, kan uppgå till något lägre belopp än invaliditetsersättningen. Det skulle, fortsätter kommittén, måhända kunna ifråga-

sättas om den som uppbär invaliditetsersättning bör vara bättre ställd än en pensionär med en tredjedels pension och invaliditetstillägg. Kommittén stannar emellertid för att föreslå en höjning av invaliditetsersättningen till 60 % av basbeloppet.

Kommittén föreslår att höjningen skall omfatta även den form av invaliditetsersättning som vårdbidraget till svårt handikappade barn utgör.

När kommittén här efter går över till frågan om gradering av invaliditetstillägg och invaliditetsersättning erinrar den till att börja med om de överväganden som föregick införandet av dessa förmåner. Före AFL saknades motsvarighet till invaliditetsersättning. Däremot utgick enligt den före AFL gällande folkpensioneringslagen blindtillägg med 1 200 kr. om året till den som blivit blind före 60 år. Till annan pensionsberättigad, som utan att vara blind var ur stånd att reda sig själv och på grund därav var i behov av ständig tillsyn och vård, utgick vårdtillägg med samma belopp, under förutsättning att vårdbehovet uppkommit före det han fyllt 60 år. 1958 års socialförsäkringskommitté föreslog ett nytt tillägg — benämnt hjälptillägg och utgörande 800 kr. om året — som skulle kunna utgå i vissa fall, då vårdtillägg inte kunde utgå men det uppenbarligen förelåg ett avsevärt behov av mera stadigvarande hjälp. Intensiteten i hjälp- eller vårdbehovet skulle alltså vara avgörande för om vårdtillägg eller hjälptillägg skulle utgå. För rätt till hjälptillägg skulle dock hjälpbehovet vara relativt kvalificerat. I prop. 1962: 90 hänvisade departementschefen till svårigheterna att i det enskilda fallet avgöra huruvida vårdtillägg eller hjälptillägg skulle utgå och fann att någon sådan gradering inte borde förekomma. I stället förordade han att det för vårdtillägg då gällande kravet i fråga om vårdbehovets intensitet uppmjukades till huvudsaklig överensstämmelse med vad som föreslagits för hjälptillägget. Bestämmelserna om invaliditetstillägg avfattades i enlighet härmed.

Pensionsförsäkringskommittén framhåller att de önskemål om halva invaliditetstillägg och halva invaliditetsersättningar, som därefter framförts, syftar till halva förmåner vid en lägre grad av hjälpbehov än den som förutsattes av socialförsäkringskommittén för hjälptilläggets vidkommande. Även med denna utgångspunkt kvarstår emellertid enligt kommitténs uppfattning svårigheten att ange någon klar avgränsning mellan halva och hela tillägg och ersättningar.

Kommittén erinrar vidare om riksdagens uttalande (L²U 1964: 42, rskr 226), att den år 1964 beslutade höjningen av invaliditetstilläggen och invaliditetsersättningarna kunde få till följd en viss återhållsamhet vid bidragsgivningen. Enligt kommitténs uppfattning torde uttalandet syfta närmast på det fall som avses i 9 kap. 2 § andra stycket AFL, dvs. då någon som utför förvärvsarbete är i behov av avsevärd fortlöpande hjälp av annan person eller får vidkännas betydande merutgifter för färdmedel eller andra hjälpmedel för att kunna utföra förvärvsarbetet. Kommittén framhåller att merutgifterna

i regel inte anses vara så betydande att de kan kvalificera för bidrag, om de inte bedöms närma sig tilläggets resp. ersättningens belopp. Huruvida lägre kostnader bör kvalificera för bidrag och var gränsen i så fall bör sättas finner kommittén vara en avvägningsfråga. Om emellertid tillägget och ersättningarna även i framtiden skall utgå med fixa belopp, kan enligt kommitténs mening helt obetydliga merutgifter inte göras kvalificerande, om man vill hålla fast vid att tilläggen resp. ersättningarna skall utgöra ersättning för vissa av handikappet föranledda kostnader.

Kommittén påpekar att invaliditetstillägget inte är direkt knutet till vissa kostnader när det gäller tillägg som utgår på grund av den försäkrades hjälpbehov. En viss uppmjukning i kravet på hjälpbehovets intensitet torde enligt kommittén redan ha skett i praxis. Kommittén anser sig därför kunna påstå, att behovet av halva tillägg i dessa fall inte är särskilt framträdande. Enligt kommitténs uppfattning kan förhållandet sägas vara i någon mån likartat i de fall då invaliditetstillägg utgår för merutgifter i samband med förvärvsarbete.

På grund av det anförda föreslår kommittén f. n. inte någon gradering av invaliditetstillägget. Kommittén framhåller härvid att när frågan om tilläggets belopp under kommitténs fortsatta arbete blir föremål för bedömning frågan om gradering av tillägget givetvis måste tas upp till förnyat övervägande.

I fråga om invaliditetsersättningen anser kommittén att andra synpunkter kan anläggas. Den föreslagna höjningen av ersättningen till 60 % av basbeloppet accentuerar enligt kommittén behovet av en lägre nivå för ersättningen i de fall då någon som utför förvärvsarbete är i behov av avsevärd fortlöpande hjälp av annan person eller får vidkännas betydande merutgifter för färdmedel eller andra hjälpmedel för att kunna utföra förvärvsarbetet. Kommittén anser att tröskelproblemet beträffande invaliditetsersättningen bör minskas genom införandet av en lägre nivå. Om den högre eller den lägre nivån av invaliditetsersättningen skall utgå, bör enligt kommitténs mening i huvudsak bli beroende av hjälpbehovets omfattning eller merutgifternas storlek. Kommittén anser det vara en fördel att villkoren i fråga om kostnadernas storlek kan bli desamma för invaliditetstillägg och den lägre graden av invaliditetsersättning. Enligt kommitténs mening bör den lägre ersättningsnivån för invaliditetsersättning bli 30 % av basbeloppet. Härigenom uppnås paritet mellan invaliditetstillägget och den lägre nivån för invaliditetsersättningen. Kommittén anser att invaliditetsersättning till den som är blind alltid skall utgå efter den högre nivån.

Kommittén anser inte möjligt att tillämpa vad som sagts om önskvärdheten av en gradering av invaliditetsersättningen på den form av sådan ersättning som vårdbidragen till svårt handikappade barn utgör, eftersom villkoren för rätt till vårdbidrag är andra än de som gäller för invaliditetsersättning i övriga fall. För rätt till vårdbidrag krävs att den försäkrade på

grund av sjukdom, psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte för avsevärd tid och i avsevärd omfattning är i behov av särskild tillsyn och vård. Grunden för det särskilda behovet av tillsyn och vård skall vara medicinsk, och vårdbehovet skall gå utöver det som föreligger för ett normalt utvecklat barn i motsvarande ålder. Kommittén erinrar om att socialpolitiska kommittén i sitt förslag om vårdbidrag (Stencil S 1963:3) anfört, att man när det gällde att definiera vårdbehovet hade att utgå från barnets behov av tillsyn, behandling och vård, med bortseende från om det var fysiska eller psykiska sjukdomar eller fosterskador som föranledde behovet. Beträffande vårdbehovets intensitet borde enligt socialpolitiska kommittén uppställas i princip samma krav som gällde för rätt till invaliditetstillägg för vårdbehövande över 16 år. Det handikappade barnets behov av tillsyn och vård erbjöd så stora variationer och var beroende av så olika förutsättningar att det var uteslutet att i lagtexten mera exakt definiera graden av vårdbehovet. Pensionsförsäkringskommittén erinrar vidare om att föredragande departementschefen i prop. 1964:94 i allt väsentligt anslöt sig till dessa uttalanden av socialpolitiska kommittén och att han därvid tillade, att viss ledning torde vara att hämta från den praxis som förelåg beträffande tillämpningen av reglerna om invaliditetstillägg till försäkrad, som är ur stånd att reda sig själv.

Pensionsförsäkringskommittén framhåller att önskemålet om halva vårdbidrag motiveras med att den gällande avgränsningen av den krets som kan komma i åtnjutande av bidrag utestänger fall då vårdbehovet är mindre än som förutsätts för rätt till helt bidrag men dock så stort att det vore berättigat med halvt bidrag. Kommittén anför vidare att reglerna om vårdbidrag antogs så sent som år 1964 och att någon mera betydande erfarenhet av reglernas verkningar därför ännu inte har vunnits. Riksförsäkringsverkets anvisningar för tolkning av reglerna om vårdbidrag utfärdades så sent som den 28 januari 1965. Under sådana omständigheter anser kommittén det inte möjligt att få någon helt klar bild av hur avgränsningen av den bidragsberättigade kretsen kan komma att slutgiltigt gestalta sig i praxis. Det måste vidare enligt kommitténs uppfattning bli svårt att komma fram till fasta hållpunkter för en gradering. Kommittén finner det därför inte lämpligt att nu konstruera en lägre bidragsnivå.

Kommittén har också behandlat frågan om vårdbidrag till anstaltsvårdade barn för tid då de vistas i hemmet. Av upplysningar som kommittén inhämtat framgår, att av de anstaltsvårdade psykiskt efterblivna barnen särskoleeleverna utgör omkring 2 800 och de övriga, som är omhändertagna på vårdhem, något mer än 2 000. I anstalter för blinda, döva och vanföra vårdas omkring 1 000 barn. Den övervägande delen av nu nämnda barn är under 16 år. Praktiskt taget samtliga är så gravt handikappade att de på grund härav skulle vara berättigade till vårdbidrag. Samtliga barn utom de gott och väl 2 000 som är

omhändertagna på vårdhem vistas i sina hem under i stort sett samma tider som grundskolans elever har ferier. De barn som är omhändertagna på vårdhem vistas endast undantagsvis i sina hem.

Kommittén erinrar om att soeialpolitiska kommittén föreslog att vårdbidrag inte skulle utgå till barn som vårdas på anstalt och att denna uppfattning vann anslutning i prop. 1964:94, i vilken departementschefen uttalade att det undantag som gjordes för anstaltsvårdade barn i fråga om rätten till vårdbidrag motiverades av att värdet av anstaltsvården såväl ekonomiskt som eljest mer än väl torde motsvara det stöd som vårdbidraget var avsett att ge för vård av handikappade barn i hemmen. Vidare erinrar pensionsförsäkringskommittén om att handikappade vid stadigvarande vistelse på vissa angivna statliga eller statsunderstödda institutioner enligt kungörelsen den 3 juni 1965 (nr 254) om ersättningar för resor för vissa handikappade m. fl. äger möjlighet till en fri resa per månad för besök i hemorten. I den mån en handikappad, som inte fyllt 21 år, inte utnyttjar möjligheten till fri resa till hemorten, kan i stället föräldrarna beredas möjlighet till fri resa i samband med besök vid institutionen.

Enligt kommitténs mening kan skäl anföras för att vårdbidrag utgår för anstaltsvårdade barn för tid då de vistas i hemmet, om vistelsen inte avser en alltför kort tidsperiod och föräldrarna alltså kan antas ha särskilda av invaliditeten förorsakade kostnader för barnet. Kommittén finner emellertid att det finns vissa svårigheter att utforma regler, som är både lättillämpade och rättvisa i det enskilda fallet.

Den enklaste och mest lättillämpade regeln anser kommittén vara att tillerkänna barn, som stadigvarande vårdas på anstalt och i övrigt uppfyller kraven för vårdbidrag, en viss del av vårdbidraget. Regeln har dock enligt kommitténs mening vissa nackdelar. De barn som vårdas på vårdhem vistas endast undantagsvis i sina hem och regeln skulle därför medföra att föräldrar till sådana barn fick vårdbidrag, trots att deras kostnader för barnet i många fall kanske är ringa eller obefintliga. Kommittén anför att denna olägenhet måhända kunde elimineras, om de barn som vistas på vårdhem undantogs från rätten till vårdbidrag. Det förekommer emellertid att barn flyttas från anstalt av en typ till anstalt av en annan typ. Om typen av anstalt skall vara avgörande för rätt till bidrag, krävs att försäkringskassan underrättas vid varje tillfälle då barn flyttas från en anstalt, som medför rätt till vårdbidrag, till en anstalt, som inte medför sådan rätt, eller vice versa.

En metod, som enligt kommittén innebär en hög grad av rättvisa i det enskilda fallet men som å andra sidan nödvändiggör ett omständligt prövningsförfarande, är att göra rätten till vårdbidrag beroende av föräldrarnas kostnader för barnet i det enskilda fallet. Frågan om barnet vistas i hemmet under ferier skulle då få beaktas som en betydelsefull faktor vid prövningen.

En ordning, som enligt kommittén kan övervägas, är att vårdbidrag ut-

betalas för månad, då barnet mer än ett visst större antal dagar vistas i hemmet. Kommittén uttalar att med en sådan regel typen på den anstalt där barnet vistas skulle sakna betydelse och att bidraget skulle komma att utbetalas vid de tidpunkter då föräldrarna har kostnader för barnet. Emellertid finner kommittén att en regel av detta slag måste medföra stora svårigheter för administrationen.

En regel, som kommittén anser förena en hög grad av rättvisa med jämförelsevis stor enkelhet vid administrationen, är att vårdbidrag utgår då barnet under en hel kalendermånad vistas annorstädes än på anstalten. Genom att rätten till bidrag görs beroende av att barnet vistas hemma en hel månad anser kommittén att man kommer ifrån de olägenheter som måste följa med en beräkning av det antal dagar per månad då barnet inte vistas på anstalten. I fråga om särskolorna och de andra typer av anstalter, som har ferier under i stort sett samma tider som grundskolan, bör enligt kommittén dessutom föreskrivas, att barnen skall erhålla vårdbidrag för juni, juli och augusti månader. Kommittén framhåller att man härigenom kommer ifrån att smärre variationer i fråga om sommarferiernas början och slut får betydelse för rätten till vårdbidrag.

Kommittén kommer fram till att lösningen av problemet bör ske efter de sist skisserade linjerna. Det synes kommittén lämpligt att ändringen genomförs på det sättet att i 9 kap. 3 § AFL tas in en bestämmelse som ger Kungl. Maj:t möjlighet att förordna att vårdbidragsberättigad, som vårdas på anstalt på det allmännas bekostnad, skall få vårdbidrag för tid då han vistas utom anstalten.

Kommittén går här efter över till frågan om invaliditetsersättning vid studier. Kommittén erinrar dels om en framställning från riksförsäkringsverket med syfte att bereda studerande försäkrade, som fyllt 16 år och som före denna ålder varit berättigade till vårdbidrag, möjlighet att få invaliditetsersättning, dels om motioner vid 1964 års riksdag med liknande syfte.

Kommittén uttalar att det är förenat med vissa olägenheter att anknyta rätten till invaliditetsersättning till studier eller utbildning. Kommittén nämner främst svårigheten att avgränsa vad som skall anses vara sådana studier att de kvalificerar för ersättning. Inte bara frågan om studiernas art utan även problem beträffande studiernas varaktighet träder i förgrunden. En prövning av ersättningsrätten måste enligt kommitténs mening ske med korta mellanrum. Om studier av kortare varaktighet än ett år skall medföra rätt till invaliditetsersättning, aktualiseras frågan om en uppdelning av ersättningen. Kommittén anser vidare att samordningen med de studiesociala förmånerna i vissa fall kan vålla svårigheter.

Frågan om invaliditetsersättning till studerande kan enligt kommittén inte helt frikopplas från frågan om förtidspension till dem. F. n. råder i praxis den principen att en studerandes rätt till förtidspension bedöms med hän-

syn till hans förmåga att utföra förvärvsarbete om han skulle avbryta studierna, en bedömning som ofta är besvärlig att företa för de tillämpande organen. Kommittén anför att det föreligger betydligt bättre möjligheter att göra en tillfredsställande bedömning av en handikappad studerandes förvärvsförmåga vid 21 än vid 16 års ålder. Om den vårdbidragsberättligade inte går miste om sitt vårdbidrag när han fyller 16 år, anser kommittén att han kommer att ha mindre anledning att aktualisera pensionsfrågan vid denna ålder, särskilt om vårdbidraget höjs till 60 % av basbeloppet. Kommittén anser det vara en avgjord fördel inte minst från den enskildes synpunkt, att aktualiserandet av pensionsfrågan uppskjuts till en senare tidpunkt.

Kommittén finner därför, att syftet med riksförsäkringsverkets framställning i avsevärd mån skulle kunna nås genom att rätten till vårdbidrag utsträcks till förslagsvis 21 års ålder i de fall då förtidspension inte utgår. Härigenom skulle enligt kommittén uppnås att rätten till ersättning knyts till vårdbehovet och inte till det svårbestämda studierekvisitet. Kommittén anser att en sådan regel skulle ha avsevärda fördelar genom att den inte innebär nya och svårbestämbara rekvisit utan endast medför att en redan existerande förmån utsträcks till att avse ytterligare åldersgrupper. Regeln skulle på grund härav bli enkel att tillämpa och medföra fasta avgränsningar. Alla svårt handikappade skulle oberoende av sin förvärvsförmåga och sysselsättning få visst stöd från den allmänna försäkringen fram till dess de fyllt 21 år.

Kommittén vill emellertid inte bortse från att förslaget om en höjning av åldersgränsen har en i viss mån begränsad räckvidd, i det att den som är över 21 år och ägnar sig åt utbildning eller studier inte får invaliditetsersättning. Emellertid är pensionsfrågan enligt kommitténs åsikt då lättare att bedöma. Kommittén påpekar vidare att det förekommer att den som är över 21 år avbryter sitt förvärvsarbete för utbildning eller studier. Kommittén anser sig kunna förutsätta att varsamhet skall iakttas i fråga om att beröva någon invaliditetsersättning då förvärvsarbete tillfälligt avbryts på grund av studier. Kommittén erinrar också om de studiesociala förmåner som står till buds och uttalar att i den mån ytterligare problem återstår dessa torde få lösas inom ramen för det studiesociala stödet.

Kommitténs överväganden utmynnar således i ett förslag att rätten till vårdbidrag utsträcks till 21 års ålder. Förslaget aktualiserar frågan om det nuvarande rekvisitet för vårdbidrag att den försäkrade skall vara i behov av särskild tillsyn och vård är tillräckligt för de nya åldersgrupper som föreslås få rätt till vårdbidrag. Enligt kommitténs uppfattning kan de speciella kostnader som kan uppstå för dem som är mellan 16 och 21 år, t. ex. kostnader för transport till och från undervisningsanstalt, rymmas i den nuvarande formuleringen, och kommittén föreslår därför ingen ändring i denna.

Kostnaderna för de föreslagna reformerna har kommittén utifrån basbeloppet 5 200 kr. beräknat till sammanlagt 9,5 milj. kr. om året, varav 1 250 000 kr. belöper på höjningen av invaliditetsersättningen och 2,5 milj. kr. på höjningen av vårdbidraget till 60 % av basbeloppet, 1 750 000 kr. på halva invaliditetsersättningar, 3 milj. kr. på vårdbidrag för anstaltsvårdade barn för tid då de vistats i hemmet och 1 milj. kr. på höjningen av åldersgränsen för vårdbidrag.

Remissyttrandena

Kommitténs förslag har i stort sett fått ett positivt mottagande. *Statens handikappråd* uttalar att det finns plats för ytterligare förbättringar. I några yttranden uttalas tveksamhet huruvida partiella ändringar bör företas i det nuvarande förmånssystemet med hänsyn till att detta fungerat en relativt kort tid. En sådan uppfattning kommer till uttryck i yttrandet från *Försäkringskasseförbundet*, som emellertid anser att förslagen har sådan angelägenhetsgrad att det är väl motiverat med en särbehandling för att de snabbt skall bli genomförda. *Riksförsäkringsverket* anser önskvärt att det pågående reformarbetet i så stor utsträckning som möjligt kan föranleda åtgärder från statsmakternas sida i ett sammanhang och att partiella reformer genomförs endast om behovet av dem är trängande eller om de till sina verkningar är lätt avgränsbara. Från denna synpunkt ställer sig verket tveksamt till vissa av kommitténs förslag.

Svenska landstingsförbundet efterlyser en utredning som belyser de handikappades merkostnader för vård och hjälpmedel för att kunna förvärvsarbeta och en klart preciserad målsättning för samhällets samtliga stödåtgärder till de handikappade.

Förslaget i fråga om storleken av invaliditetstillägg och invaliditetsersättning tillstyrks i allmänhet. *Statens handikappråd* anser att höjningen av invaliditetsersättning inklusive vårdbidrag är välbehövlig. Rådet uttalar önskemål om en snar justering av invaliditetstilläggens belopp.

Riksförsäkringsverket ger uttryck för tveksamhet inför höjningen av invaliditetsersättningen med hänsyn till att förmånerna efter den föreslagna höjningen i vissa fall kan bli högre än partiell förtidspension jämte invaliditetstillägg. Härvid påpekar verket bl. a. att invaliditetsersättningen på grund av att den är skattefri många gånger kan vara mer värd för den försäkrade än en beloppsmässigt större förtidspension. Även om fallen då invaliditetsersättning blir större än pensionen inte är många, kommer detta förhållande enligt verkets mening säkerligen att vålla problem i fråga om t. ex. valrätt mellan olika förmåner och — om valrätt anses föreligga — konsekvenserna med avseende på sjukpenningförsäkringen. Verket vill dock inte motsätta sig höjningen. *TCO* ifrågasätter om inte invaliditetsersättningens nivå borde avvägas med hänsyn till storleken av partiell förtidspension jämte invaliditetstillägg.

I några yttranden framförs kritik mot att kommittén inte föreslagit någon höjning av invaliditetstillägget. *Medicinalstyrelsen* framhåller att förvärvsarbete förtidspensionärer kan ha lika omfattande hjälpbehov och lika stora merkostnader för att kunna utföra förvärvsarbete som försäkrade, vilka är berättigade till invaliditetsersättning, och att dessa kostnader f. n. inte täcks av invaliditetstillägget. Enligt styrelsens uppfattning stimuleras dessa pensionärer, som i flertalet fall har låg inkomst, knappast att ta till vara sin restarbetsförmåga. *SPP* erinrar om att invaliditetstillägg och invaliditetsersättning inte utgör ersättning för inkomstbortfall utan för vissa kostnader, som hänför sig till den försäkrades handikapp. Med hänsyn härtill anser *SPP* naturligt att förmånernas belopp bestäms efter samma principer.

Vad förslaget innehåller om gradering av invaliditetstillägg och invaliditetsersättning har genomgående tillstyrkts eller lämnats utan erinran i remissyttrandena. *Medicinalstyrelsen* anför att genom införandet av en lägre nivå för invaliditetsersättningen hjälp kommer att kunna beredas många, som trots föreliggande hjälpbehov eller merutgifter i samband med förvärvsarbete f. n. inte kan erhålla invaliditetsersättning. Styrelsen anser vidare att det vore fördelaktigt från rehabiliteringssynpunkt om invaliditetstillägget höjdes och graderades på samma sätt som invaliditetsersättningen.

Riksförsäkringsverket framhåller att det övervägande antalet fall av invaliditetsersättning gäller försäkrade, som på grund av förflyttningssvårigheter måste ha egen bil för att kunna ta sig till och från arbetet, och att man i praxis har ansett att hållandet av egen bil i regel innebär betydande merutgifter för den försäkrade. Verket anser att den föreslagna graderingen av invaliditetsersättningen gör det tveksamt, om man i fortsättningen kan behandla dessa fall på ett så pass schablonmässigt sätt som hittills. Av förslaget drar verket den slutsatsen att man i fortsättningen måste göra en beräkning av utgifternas storlek i varje enskilt fall och med ledning därav bestämma om hel eller halv invaliditetsersättning skall utgå. Verket anser att ett system med individuell kostnadsbedömning i vissa fall skulle kunna medföra att försäkrade, som enligt nu tillämpade riktlinjer erhåller invaliditetsersättning utan mera ingående kostnadsutredningar, i fortsättningen skulle komma att få endast halv sådan ersättning. *Statens handikappråd*, som anser att det kommer att bli av stort värde för många handikappade att kunna erhålla en jämkad ersättning, betonar att det inte får bli så, att försäkringskassorna företrädesvis utnyttjar det lägre beloppet. Vidare anser rådet att det bör finnas möjlighet att i en del särfall, där handikappets art gör behovet utomordentligt betydande, låta en förhöjd ersättning utgå.

TCO anser det önskvärt med ytterligare precisering av förutsättningarna för de olika graderna av invaliditetsersättning.

Försäkringskassförbundet uttalar sig för att frågan om en gradering även av invaliditetsersättning i form av vårdbidrag tas upp till förnyad pröv-

ning. Förbundet framhåller att det i praktiken inte sällan visat sig önskvärt att kunna bevilja ett lägre vårdbidrag i de fall där vårdbehovet är mindre än som förutsätts för rätt till helt vårdbidrag men dock så stort att det anses skäligt med ett reducerat bidrag. *Statens handikappråd* uttalar sig för en möjlighet till ett högre vårdbidrag i särskilda fall.

Alla remissinstanser är ense med kommittén att det bör kunna utgå vårdbidrag till anstaltsvårdade barn för tid då de vistas i hemmet. I några yttranden förordas emellertid en uppmjukning av tidskravet för vårdbidrag i dessa fall.

Medicinalstyrelsen hänvisar till att enligt en av styrelsen utförd undersökning omkring en tredjedel av de psykiskt efterblivna barn, som var intagna på vårdhem under tiden den 1 juli 1964—den 30 juni 1965, vistades i sina hem under en period av minst fem dagar och att vårdtiderna i hemmet i flertalet fall understeg 30 dagar men översteg 8 dagar. Styrelsen finner att kommitténs förslag innebär att flertalet föräldrar, som nu under kortare tider vårdar sina barn i hemmet, inte kan erhålla någon ersättning i form av vårdbidrag. Enligt styrelsens uppfattning kommer förslaget troligtvis inte att stimulera till önskvärda tätare kontakter i hemmet mellan föräldrar och barn. Psykiskt efterblivna barn liksom andra svårt handikappade barn torde, fortsätter styrelsen, av medicinska eller andra skäl endast i undantagsfall kunna vistas i sina hem under en så lång period som en månad. Härtill kommer att vårdtiden i hemmet med undantag för skolbarnens sommarferier ytterst sällan torde sammanfalla med en hel kalendermånad. Styrelsen föreslår därför att ersättning utgår då vistelsen i hemmet omfattar minst 14 dagar i en följd.

Liknande synpunkter framförs av *statens handikappråd*. *Försäkringskasselförbundet* förordar att vårdbidrag utbetalas för månad, då barnet under mer än ett visst större antal dagar vistas i hemmet.

LO finner det rimligt att vårdbidrag kan utgå även under kortare ferier då barnen vistas utom anstalten, eventuellt genom en sammanräkning av ferietider.

I fråga om invaliditetsersättning vid studier har kommittéförslaget i allmänhet inte mött någon gensaga, men i ett par yttranden kritiserar förslaget för att det inte tillfredsställande löser problemet om studerande handikappades särskilda kostnader. *Riksförsäkringsverket* erinrar sålunda om sitt tidigare framförda förslag om att den invaliditetsersättning som inte är vårdbidrag skall kunna utgå även till försäkrade som bedriver studier. Enligt verkets mening torde de av kommittén påtalade avgränsningssvårigheterna vara överdrivna. I praktiken kommer det enligt verkets uppfattning att i de allra flesta fall framstå som fullt klart, om den försäkrade är studerande eller inte, och i de fall tveksamhet skulle kunna uppstå kan ledning hämtas exempelvis från den studiesociala bidragsgivningen. Verket framhåller vidare att det torde vara förhållandevis vanligt att studierna för ungdomar, som lider av ett mera allvarligt handikapp, på-

går även efter fyllda 21 år, något som i synnerhet gäller mera kvalificerade studier. Enligt verkets uppfattning är det en väsentlig brist i kommittéförslaget, att sådana ungdomar ställs utan möjlighet att efter 21 år erhålla fortsatt bidrag till sina av handikappet föranledda kostnader. En utvidgning av vårdbidragsrätten upp till 21 år för ungdomar, som inte bedriver studier, anser verket å andra sidan endast i ett fåtal fall fylla ett verkligt behov. En betydande del av de f. n. vårdbidragsberättigade är sålunda så svårt handikappade att de inte kan tänkas ha förmåga att tillgodogöra sig skolundervisning. I sådana fall föreligger regelmässig rätt till förtidspension från 16 år. Verket delar inte heller kommitténs uppfattning att de speciella kostnader som kan uppstå för handikappade studerande i åldern 16—21 år, t. ex. för transport till och från undervisningsanstalten, kan grunda rätt till vårdbidrag, om man inte utvidgar det nuvarande rekvisitet att vederbörande skall vara i behov av särskild tillsyn och vård. Verkets kritik utmynnar i en hemställan att kommittéförslaget omarbetas. Även TCO ifrågasätter om den lagtekniska utformningen av kommittéförslaget blivit helt adekvat.

LO, som ansluter sig till grundtanken i kommittéförslaget, anser det starkt motiverat att ge studerande ungdomar samma kostnadsbidrag som handikappade med förvärvsarbete. LO hemställer vidare att statsmakterna uttalar att invaliditetsersättning inte skall dras in då förvärvsarbete tillfälligt avbryts på grund av studier. Härvid framhåller LO att studier ingår som naturliga led i yrkesverksamheten och att risken att under utbildningstiden förlora en förmån eller att få den utbytt mot någon annan skulle kunna lägga en allvarlig hämsko på de handikappades möjligheter på arbetsmarknaden.

Departementschefen

Samhällets stöd åt de handikappade har de senare åren ökat avsevärt. De stora reformerna på den allmänna pensioneringens område har betytt mycket för att förbättra de handikappades ställning. Skyddet mot inkomstbortfall på grund av invaliditet har sålunda byggts ut kraftigt genom de nya förtidspensionerna från folkpensioneringen och tilläggs-pensioneringen. För handikappade i förvärvsarbete har invaliditetstilläggen och invaliditetsersättningarna inneburit väsentliga bidrag till de särskilda kostnader som en handikappad i många fall måste vidkännas för att kunna utföra sitt förvärvsarbete. Genom vårdbidragen har familjer, som vårdar ett svårt handikappat barn i hemmet, fått en välmotiverad kompensation för det merarbete och de merutgifter som de har i förhållande till andra barnfamiljer.

Reformarbetet har inte varit begränsat till pensionsområdet. Ortopediska hjälpmedel och hjälpmedel för underlättande av den dagliga livsföringen tillhandahålls numera kostnadsfritt. För anskaffning och drift av invalidbilar och andra invalidfordon finns olika former av ekonomiskt stöd. Ut-

byggnaden av den institutionella vården har förbättrat de handikappades möjligheter att få lämplig vård. Landstingens och primärkommunernas stöd åt de handikappade har ökat. I fråga om skolundervisning och arbetsvård har också stora förbättringar skett. Statens handikappråd fyller en viktig funktion som kontakt- och samarbetsorgan mellan myndigheter och handikapporganisationer och mellan olika handikapporganisationer inbördes.

Trots vad som gjorts återstår åtskilligt i fråga om åtgärder för de handikappade. Med den snabba expansion som kännetecknar detta område har det blivit nödvändigt att få en mera samlad överblick över hela fältet. Den nyligen tillsatta handikapputredningen har till uppgift att åstadkomma en sådan överblick över omvårdnaden av handikappade och att lägga fram de förslag som kan finnas påkallade.

På pensionsområdet arbetar pensionsförsäkringskommittén, som har att utreda flera frågor av stor betydelse för de handikappade, såsom frågan om fortsatta folkpensionshöjningar efter år 1968 och frågan om förtidspension till dem som är födda invalider eller som invalidiserats i så unga år att de inte alls eller i ringa utsträckning förvärvat rätt till tilläggspension. Kommittén har i ett särskilt betänkande tagit upp vissa frågor om invaliditets-tillägg och invaliditetsersättning. Kommittén har funnit att vissa reformer på detta delområde av pensioneringen kan genomföras utan att ställnings-tagandena till de mera grundläggande frågorna i kommitténs utrednings-uppdrag behöver avvaktas.

Jag ansluter mig till kommitténs bedömning att vissa frågor rörande de nyssnämnda s. k. tilläggsförmånerna bör tas upp till behandling redan nu.

Kommittén har i fråga om storleken av invaliditetstill-lägg och invaliditetsersättning föreslagit en höjning av in-validitetsersättningen från 50 till 60 % av basbeloppet men inte ansett sig böra föreslå någon höjning av invaliditetstillägget. Förslaget om höjning av invaliditetsersättningen har genomgående godtagits av remissinstanserna. Det innebär enligt min mening en välkommen förbättring av möjligheterna att ge en förvärvsarbetande handikappad ersättning för de merutgifter som hans handikapp kan förorsaka honom när han utför förvärvsarbete. Jag för-ordrar därför att förslaget genomförs.

Kommitténs förslag innefattar att även den form av invaliditetsersättning som vårdbidraget utgör skall höjas till 60 % av basbeloppet. Detta förslag har inte mött någon gensaga under remissbehandlingen. Jag anser det lik-som kommittén naturligt att låta höjningen av invaliditetsersättningen om-fatta även vårdbidraget.

Såsom kommittén framhållit har frågan om invaliditetstilläggets storlek sådant samband med förtidspensionernas utformning att den inte bör tas upp i detta sammanhang.

Kommittén har prövat frågorna om en gradering av invalidi-tetstillägg och invaliditetsersättning och föreslagit att

det införs en lägre nivå för annan invaliditetsersättning än vårdbidrag, utgörande 30 % av basbeloppet. Däremot bör enligt kommittén invaliditetstillägg och vårdbidrag inte vara graderade utan utgå med enhetliga belopp.

När det gäller handikappade, som har merkostnader för att kunna utföra sitt förvärvsarbete, fordras enligt praxis för invaliditetsersättning att merkostnaderna åtminstone närmar sig det belopp med vilket invaliditetsersättning utgår.

Den höjning av invaliditetsersättningens belopp som jag nyss förordat skärper det tröskelproblem som redan nu finns i fråga om denna ersättning. Införandet av halva invaliditetsersättningar kan minska tröskelproblemet. Om invaliditetsersättning inte kan utgå därför att utgifterna betydligt understiger beloppet av hel ersättning, blir det möjligt att ge ut halv ersättning. Kommitténs förslag har på denna punkt fått ett genomgående gynnsamt mottagande, och jag förordar att det genomförs. Den som blivit blind före 63 års ålder bör alltid få det högre beloppet.

I de fall då en handikappad före höjningen av invaliditetsersättningen till 60 % uppbär sådan ersättning, bör ersättningen utan prövning av hans hjälpbehov eller merutgifter räknas upp till den högre nivån. En bestämmelse härom bör tas med bland övergångsbestämmelserna.

Jag delar kommitténs uppfattning att invaliditetsersättning i form av vårdbidrag inte bör graderas och ansluter mig också till kommitténs bedömning att det f. n. inte finns anledning till gradering av invaliditetstilläggen.

När vårdbidragen infördes år 1964 undantogs de anstaltsvårdade barnen från rätt till sådant bidrag. Bakgrunden härtill var att vårdbidrag inte borde utgå till dessa barn med hänsyn till att värdet av anstaltsvården såväl ekonomiskt som eljest väl torde motsvara det stöd som bidraget var avsett att ge för vård av handikappade barn i hemmen. Redan under riksdagsbehandlingen av förslaget om vårdbidrag uttalades emellertid önskemål om att det skulle kunna utgå vårdbidrag till anstaltsvårdade barn för tid då de vistas i hemmet. Det är ett naturligt önskemål att underlätta för anstaltsvårdade barn att vistas i föräldrahemmet under ferier, även om en familj, som har ett handikappat barn på anstalt under största delen av året, härigenom får ett stöd av större ekonomiskt värde än vad vårdbidraget utgör för en familj som vårdar ett sådant barn i sitt hem hela året. Såsom kommittén föreslagit bör det öppnas en möjlighet att utge vårdbidrag till anstaltsvårdade barn då de vistas utom anstalten.

En regel om vårdbidrag till anstaltsvårdade barn för tid då de vistas i hemmet bör ges en sådan utformning att den inte blir alltför svårhanterlig för de tillämpande myndigheterna. Kommittén har prövat olika alternativ och stannat vid att föreslå att vårdbidrag skall utgå då barnet under en hel kalendermånad vistas i hemmet. För barn, som vistas i hemmet under sommarferier som i stort sett sammanfaller med grundskolans ferier, föreslås vårdbidrag alltid utgå för juni, juli och augusti månader. Kommitténs för-

slag har i regel godtagits av remissinstanserna. I några yttranden uttalas önskemål om en uppmjukning så att bidrag kan utgå även vid vistelse i hemmet som inte sträcker sig över en hel kalendermånad. För egen del anser jag att kommitténs förslag innefattar en rimlig avvägning. Såsom kommittén föreslagit bör de närmare bestämmelserna i ämnet meddelas av Kungl. Maj:t.

Det är enligt min mening angeläget att svårt handikappade studerande, som inte har pension, skall kunna få ersättning när de på grund av sitt handikapp har behov av avsevärd hjälp av annan person eller betydande merutgifter för att kunna bedriva studierna. Kommittén har valt mellan ett generellt vårdbidrag efter 16 år och i n v a l i d i t e t s e r s ä t t n i n g vid studier, när det gällt att finna en lämplig form för ersättning till dessa studerande. Kommittén har stannat för det förra alternativet och förordat att åldersgränsen för vårdbidrag höjs från 16 till 21 år. Enligt förslaget skall vårdbidrag dock inte kunna utgå till den som åtnjuter förtidspension. Kommittén har ansett att det skulle vara förenat med vissa olägenheter att knyta rätten till invaliditetsersättning till ett studierekvisit. Enligt kommittén skulle det sålunda vara svårt att i olika hänseenden avgränsa vilka studier som skulle berättiga till invaliditetsersättning. Kommittén har sett det som en fördel, om rätten till vårdbidrag inte upphörde vid 16 års ålder, därför att den försäkrade i så fall skulle ha mindre anledning att vid denna ålder aktualisera frågan om förtidspension. Härigenom skulle man delvis komma ifrån de nuvarande svårigheterna att bedöma nedsättningen av arbetsförmågan för handikappade som studerar.

Förslaget att höja åldersgränsen för vårdbidraget har i regel godtagits av remissinstanserna. Kritiska synpunkter har anförts av riksförsäkringsverket, som tidigare fört fram tanken på att jämställa studier med förvärvsarbete i fråga om rätten till invaliditetsersättning. Verket anser att kommittén överdrivit svårigheterna att avgränsa studierekvisitet. Vidare är det enligt verkets mening en brist i förslaget att studier, som pågår efter 21 års ålder, inte skulle kunna ge rätt till invaliditetsersättning. Det har vidare påpekats att t. ex. en studerande, vars problem är att handikappet medför avsevärda merutgifter för transport till och från utbildningsanstalten, knappast kan anses uppfylla det för vårdbidrag uppställda kravet på behov av särskild tillsyn och vård.

Jag finner denna kritik vägande. Det kan visserligen sägas att kommittéförslaget skulle ge rätt till vårdbidrag för flertalet studerande med svåra handikapp, som inte kan få förtidspension. I de fall, då den studerande är över 21 år, skulle det emellertid inte föreligga någon rätt till vårdbidrag. Även om dessa fall utgör en mindre del av det totala antalet, är det otillfredsställande att utesluta dem från reformen. Utbildningen tar ofta längre tid för en handikappad än för andra studerande, och det är därför relativt vanligt att en handikappads utbildning inte är avslutad vid 21 års ålder. Akademisk

utbildning är även för andra än handikappade i regel avslutad först efter det att den studerande fyllt 21 år. Det får vidare anses tveksamt om kommitténs förslag medför att handikappade studerande, för vilka handikappets ekonomiska effekt utgörs t. ex. av avsevärda merutgifter för färd till och från utbildningsanstalten, blir berättigade till vårdbidrag, om man behåller det för vårdbidrag uppställda kravet på behov av särskild tillsyn och vård.

Kommitténs förslag att utvidga tillämplighetsområdet för vårdbidrag till att gälla även försäkrade över 16 år innehåller vidare en principiell nyhet. Den allmänna pensioneringen är uppbyggd så, att compensationen för invaliditet utgår dels i form av förtidspension, som är avsedd att ersätta inkomstbortfall, dels i form av invaliditetsersättning eller invaliditetstillägg, som är avsedda att utgöra ersättning för merutgifter på grund av invaliditeten. Invaliditetsersättning som ej är vårdbidrag utgår när den försäkrades arbetsförmåga inte är nedsatt i sådan grad att han får förtidspension. Invaliditetstillägg utges som tillägg till pension. Alla de nämnda förmånerna med undantag av den särskilda form av invaliditetsersättning som vårdbidraget utgör kan utgå endast till försäkrade över 16 år. När vårdbidragen infördes år 1964 var syftet att bereda en särskild ersättning till familjer med svårt handikappade barn för det merarbete och de merutgifter som dessa familjer hade i förhållande till andra barnfamiljer. Det ansågs naturligt att sätta en åldersgräns vid 16 år med hänsyn till att pensioneringens övriga invalidförmåner kan utgå från denna ålder. Jag anser att starka principiella skäl talar för att hålla fast vid denna gränsdragning. Vårdbidraget bör vara ett bidrag till handikappade barn i de åldrar då pension inte kan utgå. Att införa vårdbidrag även för försäkrade i de åldrar, då förtidspension och invaliditetsersättning i annan form än vårdbidrag kan utgå, bringar enligt min mening oreda i förmånssystemet. Man kan här peka på att rätten till vårdbidrag i åldern 16—21 år skulle gälla även förvärvsarbetande som inte har pension.

Det är svårt att förutspå vilken effekt en höjning av åldersgränsen för vårdbidrag skulle kunna få på benägenheten att söka förtidspension från 16 års ålder. Ett stort antal handikappade, som fram till 16 års ålder haft vårdbidrag, är enligt rådande praxis berättigade till förtidspension, när de når denna ålder. Förtidspensionen — i förekommande fall jämte kommunalt bostadstillägg — blir oftast större än vårdbidraget även om detta höjs till 60 % av basbeloppet. Ur de handikappades synvinkel kan det därför inte anses som någon nackdel att pensionsfrågan tas upp vid 16-årsåldern.

Med hänsyn till vad jag nu anfört finner jag mig inte kunna förorda den av kommittén föreslagna lösningen. Enligt min uppfattning är det i stället naturligt att knyta an till de regler som gäller i fråga om invaliditetsersättning efter 16 års ålder. Några betänkligheter kan inte anses föreligga mot att i detta fall jämställa studier med förvärvsarbete. I princip bör det inte göras någon skillnad mellan förvärvsarbete och studier när det gäller en

handikappads rätt till ersättning för särskild hjälp som behövs eller särskilda merutgifter som han har för att kunna utföra arbetet eller bedriva studierna.

Det är givet att man måste ställa vissa krav på studierna för att de skall berättiga till invaliditetsersättning. Härvid erbjuder det studiesociala systemet möjligheter till en lämplig avgränsning. Detta system innebär bl. a. att all utbildning ovanför grundskolans nivå, som är statlig eller statsunderstödd eller ställd under statlig tillsyn, i princip berättigar antingen till studiehjälp enligt studiehjälpsreglementet den 4 juni 1964 (nr 402) eller till studiemedel enligt studiemedelsförordningen samma dag (nr 401). Till dem som efter 16 års ålder går kvar i grundskolan eller därmed jämställd skola utgår studiehjälp i form av förlängt barnbidrag enligt förordningen den 4 juni 1964 (nr 400) om förlängt barnbidrag. Enligt kungörelsen den 4 juni 1964 (nr 480) om brevskestipendier kan vidare studiehjälp i form av brevskestipendium utgå vid studier enligt korrespondensmetoden med real-, student-, handelsgymnasie- eller ingenjörsexamen som mål samt vid studier vid enskild skola med förenad korrespondens- och muntlig undervisning med real- eller ingenjörsexamen som mål. Med hänsyn till den omfattning som det studiesociala systemet har anser jag lämpligt att i fråga om rätten till invaliditetsersättning i princip likställa studier, som berättigar till studiehjälp eller studiemedel, med förvärvsarbete.

En studerande kan vara utesluten från studiesociala förmåner på grund av den behovsprövning som gäller för vissa av dessa förmåner. Studiemedlen är sålunda behovsprövade mot egen och makes ekonomi. Även brevskestipendierna är behovsprövade, medan övriga former av studiehjälp i regel åtminstone till någon del utgår utan behovsprövning. Att en studerande på grund av behovsprövningen inte kan komma i åtnjutande av studiesociala förmåner bör emellertid inte utesluta honom från möjligheten att få invaliditetsersättning.

För rätt till studiesociala förmåner gäller i vissa fall krav på studielämplighet. Så är enligt 6 § studiemedelsförordningen fallet i fråga om studiemedel till andra än nyinskrivna studerande. Även rätten till brevskestipendium är beroende av studielämplighet. Andra former av studiehjälp utgår däremot utan prövning av studielämpligheten. Enligt min mening bör invaliditetsersättning för studier inte utges, när den studerande på grund av studielämplighetskrav är utesluten från studiesociala förmåner.

Kommittén har ansett att man måste ställa krav på att studierna skall ha en viss varaktighet, om man vill likställa studier med förvärvsarbete i fråga om rätt till invaliditetsersättning. Med hänsyn till det krav som gäller för sådan ersättning, att behovet av fortlöpande hjälp skall vara avsevärt eller att merutgifterna skall vara betydande, kan det emellertid knappast bli fråga om invaliditetsersättning vid mera kortvariga studier. Något särskilt krav på studiernas varaktighet behöver därför enligt min mening inte

uppställas. Vid bedömande av rätten till invaliditetsersättning kan man ta hänsyn även till hjälpbehovet eller merkostnaderna vid studierna i de fall då en handikappad tillfälligt avbryter sitt förvärvsarbete för att genomgå en kortare utbildning.

Enligt min mening bör alltså en studerande jämställas med en förvärvsarbetande i fråga om rätten till invaliditetsersättning, om den studerande är berättigad till studiehjälp eller studiemedel för studierna eller om han är utesluten från sådan förmån enbart på grund av bestämmelser om behovsprövning.

Om en handikappad förvärvsarbetande har behov av hjälp eller har merutgifter i den omfattning som krävs för rätt till invaliditetsersättning men åtnjuter partiell förtidspension, blir han berättigad till invaliditetstillägg i stället för invaliditetsersättning. Jag anser att den likställighet mellan förvärvsarbete och studier, som jag nyss förordat i fråga om invaliditetsersättning, bör avse även invaliditetstillägg. En försäkrad med partiell förtidspension, som studerar och som på grund av sitt handikapp är i behov av avsevärd fortlöpande hjälp av annan person eller får vidkännas betydande merutgifter för färdmedel eller andra hjälpmedel för att kunna bedriva studierna, kommer då enligt mitt förslag att bli berättigad till invaliditetstillägg till sin pension.

Vårdbidrag kan begränsas till viss tid. Någon motsvarande möjlighet i fråga om invaliditetstillägg och annan invaliditetsersättning än vårdbidrag föreligger däremot inte. När dessa förmåner utgår vid studier, är det lämpligt att de kan begränsas till viss tid. En sådan möjlighet är i vissa fall av värde även när förmånerna utgår till en förvärvsarbetande. Tidsbegränsningen underlättar efterkontrollen. Jag förordar därför att även invaliditetstillägg till förvärvsarbetande och studerande samt annan invaliditetsersättning än vårdbidrag skall kunna beviljas med tidsbegränsning.

Kommittén har beräknat kostnaderna för de föreslagna förbättringarna till 9,5 milj. kr. per år. Den ändring som jag förordat i förhållande till kommitténs förslag ger inte anledning till någon ändrad kostnadsberäkning. Jag beräknar kostnadsökningen till 9,5 milj. kr. om året.

De nya reglerna bör träda i kraft den 1 juli 1966.

Utlänningars ställning inom tilläggs pensioneringen m. m.

Gällande bestämmelser

Försäkrade enligt AFL är svenska medborgare samt de som utan att vara svenska medborgare är mantalsskrivna i riket. Såvitt angår försäkringen för tilläggs pension skall dock den som en gång tillgodoräknats pensionspoäng anses som försäkrad, även om nämnda förutsättningar inte längre föreligger (1 kap. 3 §).

Pensionspoäng tillgodoräknas en försäkrad för varje år som han haft

pensionsgrundande inkomst (11 kap. 6 §). Sådan inkomst kan härröra antingen från inkomst av anställning eller från inkomst av annat förvärvsarbete än anställning (11 kap. 1 §). Vid beräkning av inkomst av anställning skall hänsyn inte tas till lön eller annan ersättning, som försäkrad åtnjutit från arbetsgivare vilken är bosatt utom riket eller är utländsk juridisk person, i annat fall än då den försäkrade sysselsatts vid skötseln av här i riket belägen fastighet eller i rörelse, som bedrivs från här beläget fast driftställe. Hänsyn skall inte heller tas till lön eller ersättning från främmande makts härvarande beskickning eller lönade konsulat eller från arbetsgivare, som tillhör sådan beskickning eller sådant konsulat och inte är svensk medborgare. Nämnda begränsningar gäller dock inte beträffande lön till svensk medborgare, om svenska staten eller utländsk beskickning här i riket eller, där lönen härrör från utländsk juridisk person, svensk juridisk person, som äger ett bestämmande inflytande över den utländska juridiska personen, har att svara för avgift till försäkringen för tilläggspension enligt förbindelse som godtagits av riksförsäkringsverket (11 kap. 2 §).

För rätt till ålderspension från tilläggspensioneringen krävs att pensionspoäng tillgodoräknats den försäkrade för minst tre eller, om han inte är svensk medborgare, minst tio år (12 kap. 1 § första stycket). Tioårsregeln för utlänningar kan få betydelse inte bara för ålderspensionen utan även för förtids- och familjepension men spelar dock i många fall inte någon roll för de sistnämnda båda slagen av pension beroende bl. a. på att kravet på pensionspoäng för rätt till förtidspension i princip är så lågt som ett år, lika för svenska medborgare och utlänningar (13 kap. 1 §).

För rätt till full pension krävs enligt huvudregeln att den försäkrade har pensionspoäng för minst 30 år (12 kap. 2 §). För svenska medborgare, som är födda något av åren 1896—1914, är 30-årsregeln ersatt med en 20-årsregel, och för svenska medborgare, som är födda efter år 1914, upptrappas 20-årsregeln successivt, så att 30-årsregeln gäller för dem som är födda 1924 eller senare (15 kap. 1 §).

I fråga om pension till den som inte är svensk medborgare skall för tid då han inte är bosatt i riket 30-årsregeln bytas ut mot en 45-årsregel. Vidare skall i sådant fall pensionsberäkningen göras med tillämpning av det basbelopp som gällde vid ingången av det sista år för vilket pensionsgrundande inkomst beräknats för den försäkrade. Detta får dock inte leda till att pensionen kommer att utgå med högre belopp än om den pensionsberättigade varit bosatt i riket (15 kap. 3 § första stycket).

Pension för en pensionsberättigad, som inte är svensk medborgare och inte är bosatt i Sverige, kan utan hans samtycke bytas ut mot ett engångsbelopp, motsvarande kapitalvärdet av pensionen. Med den pensionsberättigades samtycke kan utbyte ske mot ett lägre engångsbelopp, dock lägst 40 % av kapitalvärdet. Har utbyte ägt rum, föreligger inte rätt till vidare ersättning på grundval av pensionspoäng, som dessförinnan tillgodoräknats den

försäkrade. Grunderna för beräkningen av kapitalvärdet fastställs av Kungl. Maj:t (15 kap. 3 § andra stycket).

Familjepension efter försäkrad, som inte var svensk medborgare, utgår till efterlevande, som inte är svensk medborgare, endast om denne var bosatt i Sverige vid den tidpunkt då den försäkrade avled (14 kap. 6 §).

Kommittén

Inledningsvis erinrar kommittén om att det inte har varit ovanligt att ett land ställt utländska medborgare i en sämre ställning än det egna landets när det gäller socialförsäkringen. Det har, fortsätter kommittén, ansetts naturligt att ett land i första hand känner ansvar gentemot sina egna medborgare. Även om landet jämställt egna och främmande länders medborgare inom de egna gränserna, har det förekommit att förmånerna inte utbetalats till den som bosatt sig utanför landet. Kommittén förmodar att detta varit förestavat av att vederbörande land i första hand haft intresse av att åstadkomma en bättre försörjning för dem som bor inom det egna territoriet men också delvis sammanhängt med svårigheterna att utom landet kontrollera att förutsättningarna för pension alltjämt föreligger. Vidare påpekar kommittén att det inneburit en bättre förhandlingsposition i förhållande till andra länder, om en stat haft restriktiva regler för utlänningar.

Kommittén erinrar vidare om att under de senaste åren konventionsarbetet bedrivits i en ökande takt i syfte att dels åstadkomma jämställdhet mellan medborgare i de konventionsslutande länderna inom dessa länders socialförsäkringssystem, dels samordna de olika reglerna så att den enskilde varken förlorar eller gör oberättigade vinster på att arbeta i olika länder. Kommittén framhåller att utvecklingen under senare tid allt mera gått mot att inom de olika ländernas pensionssystem jämställa utlänningar med det egna landets medborgare.

Kommittén understryker att den kanske främsta anledningen till att man överger diskriminerande särregler för utlänningar är att söka i arbetskraftens ökade rörlighet över gränserna. Kommittén uttalar att det från ekonomiska och sociala synpunkter uppenbarligen är viktigt att inte hämma denna rörlighet och hänvisar till att omkring 150 000 utlänningar är sysselsatta i Sverige.

De numera tydligt dokumenterade internationella strävandena gör att kommittén som en allmän utgångspunkt för sina bedömningar har kunnat uppställa, att jämlikhet mellan svenskar och utlänningar inom tilläggs pensioneringen bör eftersträvas så långt det är möjligt. Endast då starka skäl talar för att bibehålla särregler för utlänningar, anser kommittén att sådana regler bör finnas kvar.

Av de olika särreglerna för utlänningarna tar kommittén först upp det i 1 kap. 3 § AFL uppställda kravet på *m a n t a l s s k r i v n i n g* för att utlänningar skall omfattas av tilläggs pensioneringen. På denna punkt vill kom-

mittén inte förorda några ändrade regler med hänsyn till att den inte anser att särregeln innebär några väsentliga olägenheter för utlänningen och till att frågan om en ändring på denna punkt har ett starkt samband med motsvarande spörsmål inom sjukförsäkringen.

I fråga om kravet på tio poängår för att en utlänning skall få rätt till tilläggspension erinrar kommittén om departementschefens uttalande i prop. 1959: 100, att det inte syntes välbetänkt att tillförsäkra medborgare i ett annat land tilläggspension på samma mycket förmånliga villkor som gäller för svenska medborgare, om inte motsvarande förmåner kom svenska medborgare till del i det andra landet. Enligt kommittén har man numera, bl. a. på grund av vad som erfarits under det pågående konventionsarbetet, grundad anledning tro att utvecklingen i andra länder är på väg bort från särregler av förevarande typ. Kommittén anser därför att de skäl som ursprungligen motiverade regeln inte längre har samma styrka som när den tillkom. Med hänsyn härtill och med utgångspunkt från sin allmänna inställning att all diskriminering av utlänningar bör undanröjas förordar kommittén att regeln upphävs.

I fråga om den för utomlands bosatta utlänningar gällande 45-årsregeln anför kommittén att den i första hand torde ha varit förestavad av risken för överpensionering för den som arbetat både i Sverige och utomlands. Kommittén framhåller att flertalet överpensioneringsproblem kan väntas bli lösta genom pågående konventionsarbete. Vidare erinrar kommittén om att det redan nu finns möjlighet till samordning genom 17 kap. 5 § AFL, som ger Kungl. Maj:t möjlighet att förordna att pension enligt utländsk lagstiftning skall dras av från pension enligt AFL. Kommittén anser det knappast riktigt att lösa överpensioneringsproblemet genom att knyta an till nationalitetsrekvisitet, eftersom samma problem kan uppkomma för svenskar som haft arbete både i Sverige och utomlands. På grund härav föreslår kommittén att 45-årsregeln slopas.

Kommittén finner inte heller skäl att längre behålla den särregel som innebär att en utomlands bosatt försäkrad, som inte är svensk medborgare, delvis undantas från värdebeständigheten. Denna regel kan, anser kommittén, för en försäkrad utlänning, som flyttar från Sverige, framstå som orättvis och omotiverad med hänsyn till att värdesäkring blir allt vanligare i utländska pensionssystem. Kommittén påpekar vidare att det med nuvarande regel blir svårt för den som arbetar i olika länder att tjäna in en tillfredsställande samlad pension, om han inte får del av värdebeständigheten i de olika ländernas system.

Kommittén erinrar om att ett upphävande av 45-årsregeln och regeln om undantag från värdebeständigheten kommer att öka kapitalvärdet av de pensioner som utgår till utomlands boende försäkrade, som inte är svenska medborgare. Vidare kommer upphävandet av tioårsregeln att ge upphov till ökat antal småpensioner. Kommittén framhåller att syftet med bestäm-

melserna om utbyte av pension mot ett engångsbelopp främst är att åstadkomma administrativ förenkling och att det kan framstå som onödigt tillkrånglat att periodiskt sända rena bagatellpensioner till ett avlägset land. Vidare anför kommittén att det kan vara förenat med stora och omotiverade kostnader att i ett främmande land etablera de kontrollåtgärder som i en del fall måste förknippas med pensionsutbetalning. Dessa skäl för kapitalutbytesregeln har enligt kommittén inte förändrats sedan regelns tillkomst. Emellertid anser kommittén att det möjligen kan uppfattas som en diskriminering av utlänningar att pension till dem tvångsvis kan bytas ut mot ett engångsbelopp, låt vara att utlänningen därvid alltid får fulla kapitalvärdet. Med hänsyn härtill förordar kommittén att även regeln om utbyte mot den försäkrades vilja upphävs.

Kommittén har prövat även regeln att familjepension efter en försäkrad, som inte var svensk medborgare, utgår till efterlevande som inte är svensk medborgare endast om denne var bosatt i riket vid tidpunkten för dödsfallet. Motivet till denna regel torde, framhåller kommittén, vara att det förekommer att utlänningar, som arbetar här i landet, lämnar familjen kvar i annat land och inte har kontakt med familjen eller underhåller denna. Det kan i ett sådant fall framstå som opåkallat att familjen vid den försäkrades död får förmåner, till vilka motsvarighet saknats under hans livstid. Även om sålunda vissa skäl talar för den nuvarande regeln och även om det i några fall kan framstå som socialt omotiverat att betala ut pensioner till utomlands bosatta efterlevande, anser kommittén inte invändningarna mot att slopa regeln så vägande att man mot principen om likställighet mellan utlänningar och svenskar bör behålla densamma.

Kommittén anser att de föreslagna reglerna om utlänningars pension bör tillämpas, oavsett om pensionsfallet inträffat före eller efter ikraftträdandet. För utlänningar, som redan är berättigade till pension, bör enligt kommittén utgående pension utan särskild ansökan räknas om med hänsyn till de nya bestämmelserna. Kommittén anser att de som inte tidigare haft rätt till pension men som på grund av de nya reglerna blir berättigade därtill bör få ansöka om pension i vanlig ordning.

Kommittén har behandlat frågan om tilläggs pension för arbetstagarre i gränstrakterna. Härmed avser kommittén dels personer, som är bosatta i Sverige men som arbetar i något av grannländerna, dels utländska medborgare, som arbetar här men som är bosatta i ett grannland. I fråga om den förstnämnda kategorin kan enligt kommitténs mening skäl anföras för att arbetstagaren skall erhålla pension i det land där han uppbär lön och betalar skatt och där arbetsgivaren kan åläggas avgiftsskyldighet. Kommittén erinrar vidare om att riksdagen (L²U 1963: 8) uttalat att det bör finnas förutsättningar att lösa frågan när våra grannländer infört motsvarighet till vår tilläggs pensionering. Kommittén framhåller att detta uppenbarligen kommer att ske ganska snart i Norge och att även i Danmark en utveckling i denna

riktning pågår. Mot denna bakgrund finner sig kommittén inte böra förorda, att ifrågavarande kategori inordnas i den svenska tilläggs pensioneringen. Däremot bör enligt kommitténs mening medborgare i ett nordiskt land, som arbetar i Sverige utan att vara bosatt här, vara försäkrad för tilläggs pension för den inkomst som han uppbär här. Kommittén uttalar att detta kan åstadkommas antingen genom ändring i AFL eller konventionsvägen. Enligt kommitténs mening är frågan av sådan karaktär och har ett sådant samband med lagstiftningsarbetet i grannländerna att konventionsvägen är att föredra.

De kostnader som föranleds av de föreslagna lagändringarna blir, anför kommittén, beroende av antalet här i landet arbetande utlänningar och den tid under vilken de vistas här. Eftersom utvecklingen av dessa och andra faktorer av betydelse för kostnaderna är mycket svår att förutse, anser kommittén att det knappast går att göra en närmare uppskattning av kostnaderna. Kommittén påpekar att ATP-avgifter redan med gällande regler betalas för den utländska arbetskraften i Sverige.

Remissyttrandena

Kommitténs förslag har i regel tillstyrkts eller lämnats utan erinran. I synnerhet i yttranden från arbetsmarknadens organisationer uttalas tillfredsställelse över att särreglerna för utlänningar inom tilläggs pensioneringen slopas.

Arbetsmarknadsstyrelsen nämner att regeringen bemyndigat styrelsen att efter samråd med de svenska arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna etablera samarbete med utländska arbetsmarknadsmyndigheter för överföring av arbetskraft till Sverige. I de förhandlingar, som styrelsen med anledning härav kommer att ta upp med utländska myndigheter, blir givetvis de villkor — inte minst de sociala förmåner — som kan erbjudas den utländska arbetskraften av stor betydelse. Det är, framhåller styrelsen, inte tillräckligt att den utländske arbetstagaren själv jämföras med sina svenska arbetskamrater. Också arbetstagarens familj måste beaktas, även om denna stannat kvar i hemlandet.

Svenska arbetsgivareföreningen framhåller att den allmänna tilläggs pensionen för anställda är en typ av tjänstepension och alltså utgör en form av vederlag för utfört arbete. Tilläggs pensionen bör därför i princip utgå enligt samma regler för utlänningar som för svenskar. Föreningen påpekar att i de fall företagen själva bereder tjänstepension detta givetvis sker oberoende av medborgarskap. Föreningen anser att det i sammanhanget också bör beaktas att företagen har att erlagga avgifter till tilläggs pensioneringen även för utlänningar, oavsett om dessa får någon pension eller inte. Det företag, som skulle vilja bereda utlänningar pension i de fall sådan ej utgår från tilläggs pensioneringen, drabbas därför av dubbla pensionskostnader. Enligt föreningens åsikt har det bl. a. med hänsyn till de multilaterala konventio-

ner som kommit till stånd blivit allt mera naturligt att inom själva lagstiftningen jämställa utlänningarna med de egna medborgarna, om inte starka skäl talar däremot. Delvis liknande synpunkter kommer till uttryck i yttrandet från *SPP*.

LO finner det från sin allmänna utgångspunkt om likabehandling i samhället och på arbetsmarknaden oberoende av nationalitet naturligt att tillstyrka kommitténs förslag.

SR ansluter sig till kommitténs grunduppfattning, att särregler för utlänningar bör bibehållas endast om starka skäl talar härför.

Riksförsäkringsverket påpekar att kommittén inte anför några exempel som belyser dess påstående att utvecklingen i skilda länder under senare tid allt mera gått mot att jämställa utlänningar med det egna landets medborgare. Det kan enligt verket ifrågasättas om inte ett genomförande redan nu av vissa av kommitténs förslag skulle få till följd att Sverige kommer att inta en särställning genom att utan reciprocitet ge utlänningar samma förmånsställning som landets medborgare. Verket förmodar att Sverige därigenom kommer i ett sämre förhandlingsläge i förhållande till andra länder.

I några yttranden uttalas önskemål om slopande av kravet på *m a n t a l s s k r i v n i n g* för att en utlänning skall kunna förvärva pensionspoäng. I yttrandena framställs samma önskemål i fråga om sjukförsäkringen. *Arbetsmarknadsstyrelsen* föreslår att utlänningar skall omfattas av tilläggs-pensioneringen i och med att de tillträder sin första arbetsanställning i landet. *Svenska arbetsgivareföreningen* hänvisar till att kravet på mantalsskrivning inom sjukförsäkringen bortfallit i ett flertal fall genom konventioner och anser därför att möjligheten att slopa mantalsskrivningskravet när det gäller intjänande av pensionspoäng ånyo bör prövas, varvid man även bör utreda om motsvarande krav kan slopas inom sjukförsäkringen. *Riksförsäkringsverket* anför liknande synpunkter och nämner att kravet på mantalsskrivning inom sjukförsäkringen upphävts för statslösa, flyktingar och medborgare i 14 utländska stater. Verket uttalar att det inte haft möjlighet att på den tid som stått till buds närmare undersöka om kravet på mantalsskrivning skulle kunna ersättas med exempelvis ett krav på bosättning i riket.

I fråga om förslaget att det för utlänningar gällande kravet på *t i o p o ä n g* år för rätt till ålderspension skall slopas känner *riksförsäkringsverket* tveksamhet huruvida tiden är mogen att generellt vidta en så stor förändring. Verket finner det dock synnerligen önskvärt att en uppmjukning av tioårsregeln genomförs med hänsyn till de utlänningar som verkat i Sverige under kanske lång tid före ATP-systemets genomförande och inte kunnat tjäna in nämnvärd pensionsrätt i något annat lands pensionssystem.

De av kommittén anförda skälen för att slopa *45-årsregeln* överväger enligt *riksförsäkringsverkets* mening inte skälen för att behålla regeln. Verket hänvisar till att det i de danska och finska pensionsordningar, som

3 — Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 59

närmast motsvarar den svenska tilläggspensioneringen, och i det norska tilläggspensionssystem, som är avsett att träda i kraft år 1967, krävs 40 års arbete för rätt till full pension.

Kommitténs uppfattning att utbyte av pension mot ett engångsbelopp inte bör ske tvångsvis delas av *riksförsäkringsverket* då det gäller pensioner av någon betydelse. Utbyte tvångsvis anser verket motiverat endast när det är fråga om mycket små pensioner. Verket framhåller att det betungande kontroll- och utbetalningsarbetet i fråga om pensioner till personer, som är stadigvarande bosatta utomlands, inte står i proportion till den ekonomiska betydelsen av pensionerna. Detta gäller emellertid även i utlandet bosatta svenska medborgare. Verket framkastar därför tanken på en regel, enligt vilken pension till försäkrad, som inte åtnjuter folkpension och som kan antas för avsevärd tid vara bosatt i utlandet, skall kunna bytas ut mot ett kapitalbelopp, om pensionens årsbelopp inte uppgår till en viss andel av basbeloppet.

Några yttranden innehåller särskilda synpunkter på regeln att familjepension efter en försäkrad, som inte var svensk medborgare, utgår till efterlevande som inte är svensk medborgare, endast om denne var bosatt i riket vid tidpunkten för dödsfallet. *Riksförsäkringsverket* anser att så starka rent humanitära skäl kan åberopas för regelns upphävande utan krav på reciprocitet, att de tar över de administrativa skälen för regelns bibehållande, åtminstone i de fall då de efterlevande varit beroende av den avlidnes inkomst för sin försörjning. *Försäkringskassförbundet* uttalar, att slopandet av regeln kan medföra en del administrativa problem, men anser att dessa inte torde bli av den omfattningen att de motiverar särregeln.

De av kommittén framförda synpunkterna i fråga om tilläggspension för arbetstagar i gränstrakterna har inte föranlett någon erinran från remissinstansernas sida. *Arbetsmarknadsstyrelsen* finner det dock beklagligt att dessa frågor inte kunnat lösas i detta sammanhang.

Departementschefen

Försäkringen för tilläggspension omfattar i princip alla förvärvsarbetande i landet, vare sig de är svenska medborgare eller inte. I vissa hänseenden intar emellertid de svenska medborgarna en gynnad ställning inom försäkringen.

Sålunda föreligger en viss skillnad mellan svenskar och utlänningar redan när det gäller möjligheterna att tjäna in pensionsrätt. Pensionsgrundande inkomst, som är grundläggande för pensionsrätten och registreras i form av pensionspoäng, beräknas för den som är försäkrad enligt AFL. En svensk är alltid försäkrad enligt AFL, medan en utlänning blir omfattad av försäkringen bara om han mantalsskrivits i Sverige.

Övriga villkor för att tilläggspension skall utgå är i vissa hänseenden

strängare för utlänningar än för svenskar. För rätt till ålderspension krävs sålunda för den som inte är svensk medborgare pensionspoäng för tio år mot tre år för en svensk medborgare. När en utlänning är bosatt utomlands gäller vissa särskilda regler. I stället för regeln att det för full pension krävs 30 poängår tillämpas då en 45-årsregel, och vidare får utlänningen inte del av värdebeständigheten på samma sätt som svenska medborgare. Dessutom finns det i sådant fall möjlighet att tvångsvis byta ut pensionen mot ett engångsbelopp. I nära samband med de sistnämnda reglerna står bestämmelsen, att familjepension efter en försäkrad, som inte var svensk medborgare, utgår till efterlevande, som inte är svensk medborgare, endast om denne var bosatt i Sverige vid tidpunkten för dödsfallet.

En särställning bland de bestämmelser som gör skillnad mellan svenskar och utlänningar intar de s. k. övergångsreglerna om en särskilt förmånlig beräkning av tilläggs pensionen för svenska medborgare, som är födda något av åren 1896—1923. Den viktigaste av dessa regler innebär att för dem som är födda år 1914 eller tidigare 30-årsregeln är ersatt med en 20-årsregel — varje år med pensionsgrundande inkomst ger alltså $\frac{1}{20}$ av full ålderspension mot $\frac{1}{30}$ enligt huvudregeln — och att för dem som är födda år 1915 eller senare 20-årsregeln är successivt upptrappad, så att 30-årsregeln träder in för dem som är födda år 1924 eller senare. Med dessa regler har man velat gynna en generation svenska medborgare, som genom sitt arbete i hög grad möjliggjort tilläggs pensioneringens införande.

Kommittén har haft till uppgift att undersöka möjligheterna att slopa särbestämmelserna för utlänningar inom tilläggs pensioneringen. De nyss nämnda övergångsreglerna har uttryckligen varit undantagna från kommitténs uppdrag. Jag vill som min uppfattning uttala, att dessa regler inte kan anses vara i egentlig mening diskriminerande för den här arbetande utländska arbetskraften. Övergångsreglerna bör även framdeles gälla endast svenska medborgare.

I fråga om övriga särregler för utlänningar inom tilläggs pensioneringen kan det däremot sägas att de står i mindre god överensstämmelse med nu rådande värderingar och synsätt. Vid tilläggs pensioneringens tillkomst hade man ännu inte full överblick över vad en försäkring av denna typ betydde i förhållande till utländska pensionsanordningar. Kvalifikationskraven enligt tilläggs pensioneringens huvudregler framstod vid en internationell jämförelse som milda, och det ansågs motiverat att, åtminstone till en början, ställa upp strängare kvalifikationskrav för utlänningar än för svenskar. Även andra synpunkter torde ha spelat in, såsom att pensions systemet i första hand var till för det egna landets medborgare och att strängare regler för utlänningar innebar ett gynnsamt utgångsläge vid konventionsförhandlingar.

Numera har det emellertid blivit en snart sagt allmän uppfattning, att en utlänning, som genom sin arbetsinsats bidrar till ett lands produktion, bör

3* — *Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 59*

vara likställd med landets egna medborgare i fråga om pension av den typ som tilläggs pensioneringen representerar. Bakom denna uppfattning ligger bl. a. tanken att pensionen är en del av vederlaget för arbetsprestationen och att det inte är motiverat att pensionen blir olika, beroende på om arbetstagaren är medborgare i landet eller inte. Här har otvivelaktigt arbetskraftens ökade rörlighet över gränserna spelat en avgörande roll.

Kommittén har tagit till allmän utgångspunkt för sina överväganden att man inom tilläggs pensioneringen så långt möjligt bör eftersträva jämlikhet mellan svenskar och utlänningar och att särregler för utlänningar bör bibehållas endast när det finns starka skäl därför. Till detta synsätt, som så gott som genomgående också är remissinstansernas, vill jag gärna ansluta mig. Som jag nyss nämnt bör övergångsreglerna även framdeles förbehållas svenskar. Att Sverige genom att slopa flertalet övriga särregler för utlänningar måhända försätter sig i en sämre förhandlingsposition gentemot andra länder och att de svenska pensionsvillkoren kommer att framstå såsom mycket generösa vid en internationell jämförelse kan enligt min mening inte få hindra att principen om likabehandling på arbetsmarknaden i ökad utsträckning får påverka tilläggs pensioneringen.

Trots sin allmänna inställning har kommittén inte velat föreslå några ändrade regler i fråga om kravet på m a n t a l s s k r i v n i n g för att pensionsgrundande inkomst skall beräknas för utlänningar. Härvid har kommittén bl. a. hänvisat till att mantalsskrivningsregeln för tilläggs pensioneringen har samband med kravet på mantalsskrivning för att en utlänning skall bli omfattad av sjukförsäkringen. Under remissbehandlingen har arbetsmarknadsstyrelsen och Svenska arbetsgivareföreningen uttryckt önskemål om att mantalsskrivningskravet slopas både för sjukförsäkringen och för tilläggs pensioneringen. Enligt min mening talar starka skäl för dessa önskemål. Jag anser dock inte att man kan överge mantalsskrivningsregeln utan en närmare utredning, bl. a. av de konsekvenser ett sådant steg kan medföra från administrativ synpunkt. Kungl. Maj:t har tidigare denna dag på min föredragning uppdragit åt riksförsäkringsverket att närmare utreda och lägga fram förslag i denna fråga både för sjukförsäkringens och tilläggs pensioneringens del.

Kommittén har från sin allmänna utgångspunkt kommit fram till att man bör slopa övriga särregler för utlänningar, som den haft att pröva. Den föreslår sålunda upphävande av regeln om tio poängår för rätt till ålderspension, 45-årsregeln för beräkning av pension till utomlands bosatta utlänningar, regeln om begränsning av värdebeständigheten för utgående pensioner till sådana utlänningar, regeln om utbyte av pension mot ett engångsbelopp mot den försäkrades vilja och regeln att familjepension i vissa fall inte utgår till efterlevande som inte är svensk medborgare. I överensstämmelse med den allmänna uppfattning som jag tidigare uttalat förordar jag att dessa förslag genomförs.

Kommitténs förslag berör inte den möjlighet som nu finns att för en utomlands bosatt utlänning med hans samtycke byta ut tilläggs pensionen mot ett engångsbelopp. Jag anser att det inte heller i detta fall finns anledning att göra skillnad beroende på om den pensionsberättigade är utlänning eller inte. Även när det är fråga om pension till en utomlands bosatt svensk medborgare kan det vara till fördel såväl för den pensionsberättigade som för den utbetalande myndigheten att pensionen byts ut mot ett engångsbelopp. Jag vill därför föreslå att möjligheten att för en utomlands bosatt person med hans samtycke byta ut pensionen mot ett engångsbelopp skall gälla såväl svenskar som utlänningar. Ärenden om utbyte mot engångsbelopp bör handläggas av riksförsäkringsverket. Verkets beslut i sådana ärenden kan liksom andra ärenden rörande den allmänna försäkringen överklagas till försäkringsdomstolen.

De nya reglerna bör träda i kraft den 1 juli 1966 och gälla även när pensionsfallet inträffat före ikraftträdandet. I de fall, då pension redan utgår vid ikraftträdandet men pensionen blir högre enligt de nya reglerna, bör pensionen räknas om från ikraftträdandet med hänsyn till de nya bestämmelserna. De som tidigare inte varit berättigade till pension men som blir det på grund av de nya reglerna får i vanlig ordning ansöka om pension. I dessa fall kan pension inte utgå för tid före den 1 juli 1966. Något utbyte mot engångsbelopp har hittills inte förekommit och några särskilda övergångsbestämmelser för utbytesfall behövs inte.

Makes samtycke till undantagande från tilläggs pensioneringen

Gällande bestämmelser

Reglerna i AFL innebär att försäkringen för tilläggs pension i princip är obligatorisk.

En försäkrad kan göra anmälan om undantagande från försäkringen, såvitt angår inkomst av annat förvärvsarbete. Har sådant undantagande skett, skall hänsyn inte tas till inkomst av annat förvärvsarbete vid beräkning av pensionsgrundande inkomst för tid efter det år då anmälan gjordes. Anmälan får återkallas av den försäkrade. Återkallelsen får verkan från påföljande årsskifte, dock tidigast från det årsskifte som inträffar sedan undantagandet ägt giltighet i fem år. Har anmälan återkallats, får den försäkrade inte anmäla undantagande någon mer gång. Om den försäkrade är omyndig, skall anmälan eller återkallelse göras av förmyndaren, som därvid skall visa att den försäkrade samtycker till åtgärden (11 kap. 7 §).

Enligt kungörelsen den 25 maj 1962 (nr 391) med vissa föreskrifter om undantagande enligt lagen om allmän försäkring skall anmälan om undantagande ges in eller sändas in till allmän försäkringskassa eller i vissa fall till riksförsäkringsverket. Den som är bosatt utomlands kan göra anmälan även hos svensk beskickning eller svenskt konsulat.

Undantagande har inte bara den verkan att hänsyn inte skall tas till in-

komst av annat förvärvsarbete än anställning vid beräkning av pensionsgrundande inkomst. Det kan också negativt påverka pensionsrätt på grund av inkomst av anställning (12 kap. 2 § andra stycket och 13 kap. 2 § sista stycket). Reglerna härom har kommit till i syfte att förhindra att försäkrade gör anmälan om undantagande för att undgå att betala avgifter men ändå får tillgodogöra sig de fördelar som är förbundna med att det räcker med pensionspoäng för 30 år för full pension och med att pensionen beräknas på grundval av pensionspoängen under de 15 bästa åren.

Undantagandet påverkar familjepensionen efter den försäkrade på motsvarande sätt som pensionen till honom själv, eftersom familjepensionen beräknas i relation till den försäkrades egenpension (14 kap. 3 och 5 §§).

Undantagande från tilläggspensioneringen har betydelse även för sjukförsäkringen. För tid då sådant undantagande äger giltighet skall hänsyn inte tas till inkomst av annat förvärvsarbete än anställning för placering i sjukpenningklass, som medför rätt till tilläggssjukpenning (3 kap. 2 § första stycket).

Enligt 6 kap. *giftermålsbalken* får make i vissa fall inte företa rättshandlingar utan den andra makens samtycke. Make får sålunda inte avhända sig eller inteckna fast egendom eller tomträtt, vari den andra maken har giftorätt, utan att denne samtycker. Är den andra maken omyndig eller bortovärande, ankommer det på förmyndare eller god man att lämna samtycke (4 §). Make får inte heller utan den andra makens samtycke avhända sig eller pantsätta lösören, i vilka denne har giftorätt och vilka ingår i det för makarnas gemensamma begagnande avsedda bohaget eller utgör den andra makens nödiga arbetsredskap eller är avsedda för barnens personliga bruk (5 §). Vägras samtycke, kan rätten på ansökan tillåta åtgärden, om skäl till vägran inte är för handen (6 §).

Enligt *lagen den 15 maj 1959 (nr 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad* kan, om den ena maken hyr ut makarnas gemensamma bostad utan den andra makens samtycke, uthyrningen gå åter på den andra makens yrkande. I fråga om hyresrätt och bostadsrätt gäller detta, även om hyres- eller bostadsrätten utgör den uthyrande makens enskilda egendom. Om make vägrar att samtycka till uthyrning, kan rätten tillåta uthyrningen, om skäl till vägran inte är för handen (5 §).

Kommittén

Kommittén erinrar om att 1963 års riksdag (L²U 56, rskr 279) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhållit om utredning och förslag till sådana bestämmelser att make till försäkrad får medinflytande vid försäkrads beslut att anmäla undantagande från den allmänna tilläggspensioneringen.

Kommittén uttalar att en anmälan om eller en återkallelse av undantagande kan få vittgående ekonomiska konsekvenser för den enskilde, särskilt

om han helt saknar inkomst av anställning, och att ställningstagandet till frågan om undantagande för många människor är ett av det mest betydelsefulla beslut om den egna ekonomin som de någonsin fattar. Beslutet har i allmänhet, konstaterar kommittén, lika stor betydelse för den försäkrades familj som för honom själv, vilket accentueras av att tilläggs pensioneringen har ett väl utbyggt familjeskydd. En anmälan eller en återkallelse anser kommittén därför i fråga om betydelse väl kunna jämföras med försäljning eller pantsättning av fast egendom eller viss lös egendom av särskild betydelse för den andra maken eller familjen och med förfoganden över makarnas gemensamma bostad. Nuvarande ordning, enligt vilken den ena maken utan den andras vetskap kan göra anmälan om undantagande, medför att särskilt den hemarbetande hustrun kan komma i en besvärlig, inte förutsedd situation, när maken avlider eller inte längre är arbetsför. Det finns därför enligt kommittén starka skäl att ge make medinflytande i fråga om undantagande.

Kommittén framhåller att den hittills förda diskussionen i huvudsak rört hustruns ställning. Emellertid finner kommittén inte skäl att begränsa kravet på samtycke till fall då mannen begär undantagande. Även mannen har enligt kommitténs mening ett starkt intresse av den pensionsrätt som hustrun förvärrar, i första hand med hänsyn till rätten till barnpension efter henne men även med hänsyn till hustruns egen pension, som kan spela en väsentlig roll för familjens försörjning.

Kommitténs överväganden utmynnar i ett förslag att en gift försäkrads anmälan om undantagande skall vara utan verkan, om inte hans make samtyckt till åtgärden. Däremot har kommittén inte funnit det erforderligt att kräva makens samtycke vid återkallelse av anmälan om undantagande.

Kommittén uttalar att det i enstaka fall kan framstå som obilligt, om en make vägrar sitt samtycke till en anmälan om undantagande, t. ex. om den som vägrar själv har helt betryggande pensionsförhållanden och ett undantagande ter sig befogat för den andra maken. I sådana fall anser kommittén att det bör finnas möjlighet för riksförsäkringsverket att medge undantagande. Talan mot riksförsäkringsverkets beslut i en sådan fråga bör i vanlig ordning kunna föras hos försäkringsdomstolen.

Om den make, vars samtycke är erforderligt, är omyndig eller bortovärande, bör enligt kommitténs uppfattning medgivande få lämnas av förmyndare eller god man.

Remissyttrandena

Utredningens förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran i remissyttrandena. *Försäkringskasseförbundet* erinrar om att det redan en kort tid efter det att tilläggs pensioneringens förmånssida trätt i kraft inträffade ett antal fall som visade vilka allvarliga konsekvenser för den efterlevande familjens ekonomiska trygghet som ett undantagande kan få. Sedan dess har, fort-

sätter förbundet, ytterligare fall inträffat som understryker behovet av att båda makarna tar ställning till en begäran om undantagande.

Departementschefen

En försäkrad, som har inkomst av annat förvärvsarbete än anställning, kan anmäla undantagande från försäkringen för tilläggspension, såvitt gäller sådan inkomst. Undantagandet får i regel betydande konsekvenser inte bara för den försäkrades eget pensionsskydd utan även för hans familjs. Trots detta behövs inte samtycke av den försäkrades make för att undantagande skall komma till stånd.

På vissa andra rättsområden finns bestämmelser som begränsar en makes möjligheter att utan den andra makens samtycke företa rättshandlingar av stor betydelse för familjen. Sålunda fordras enligt giftermålsbalken samtycke av den andra maken, om en make vill avhända sig eller inteckna en fastighet, som den andra maken har giftorätt i. En liknande regel gäller i fråga om lösören, som ingår i det för makarnas gemensamma begagnande avsedda bohaget eller utgör arbetsredskap som den andra maken behöver eller är avsedda för barnens personliga bruk. Enligt lagen med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad kan en uthyrning av makarnas gemensamma bostad, som den ena maken gör utan samtycke av den andra, i regel bringas att gå åter. Vägrar den andra maken i de nu nämnda fallen att ge sitt samtycke, kan rätten tillåta åtgärden, om det inte finns skäl till vägran.

I likhet med kommittén anser jag att ett undantagande från tilläggspensioneringen är en åtgärd, som i betydelse för den andra maken och familjen kan jämföras med de rättshandlingar, för vilka det nu krävs samtycke av den andra maken. Jag finner därför riktigt att maken får medinflytande i fråga om en försäkrads beslut att anmäla undantagande från tilläggspensioneringen. Såsom kommittén föreslagit bör bestämmelserna härom utformas efter mönster av motsvarande regler i giftermålsbalken. Jag föreslår alltså, att anmälan om undantagande av en försäkrad, som är gift, skall vara utan verkan, om inte hans make samtycker till undantagandet. Är maken omyndig eller bortovarande, skall det ankomma på förmyndare eller god man att lämna samtycke. Särskilt samtycke skall dock inte krävas, om den försäkrade är förmyndare eller god man för sin make. Om samtycke vägras, bör riksförsäkringsverket få medge undantagandet, när särskilda skäl föreligger.

De nya reglerna bör träda i kraft den 1 juli 1966. Anmälan om undantagande, som dessförinnan kommit in till vederbörande myndighet, bör gälla även om samtycke av den försäkrades make inte föreligger.

Standardhöjning av folkpensioner*Departementschefen*

I prop. 1966: 1 (bil. 7 s. 22) har föreslagits en standardhöjning av folkpensionerna den 1 juli 1966 med 170 kr. för en ensam pensionär och 130 kr. för var och en av två pensionsberättigade makar. Med nuvarande antal indextillägg skulle ålderspensionens årsbelopp därefter bli för en ensam pensionär 4 415 kr. och för två pensionsberättigade makar tillsammans 6 890 kr. Motsvarande höjningar inträder beträffande förtidspension och änkepension. De angivna höjningarna avser hel pension. Om exempelvis en ensam förtidspensionär åtnjuter en tredjedel av hel förtidspension, blir alltså standardhöjningen för hans del 57 kr. För den som tagit ut ålderspension före 67 års ålder och med hänsyn härtill har reducerad pension blir höjningen i motsvarande mån reducerad.

Den föreslagna standardhöjningen kräver ändring av de i 11 § första stycket *lagen den 25 maj 1962 (nr 382) angående införande av lagen om allmän försäkring* (ändrad 1963: 58, 1964: 157 och 1965: 145) angivna pensionsbeloppen. I likhet med närmast föregående standardhöjningar bör den nu föreslagna fullt ut tillkomma ålders- och förtidspensionärer, som har ersättning från yrkesskadeförsäkringen och vilkas pension utgår med tillämpning av 18 § andra stycket *lagen angående införande av lagen om allmän försäkring*. Indextillägg, som utlöses efter den 30 juni 1965, tillkommer de pensionstagare, som det här är fråga om, enligt övergångsbestämmelserna till *lagen den 14 maj 1965 (nr 145) om ändrad lydelse av 11 och 16 §§ lagen den 25 maj 1962 (nr 382) angående införande av lagen om allmän försäkring*.

Kostnaderna för standardhöjningen kan beräknas till 180 milj. kr. för budgetåret 1966/67.

Departementschefens hemställan

I enlighet med det anförda föreligger förslag till

1) *lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring,*

2) *lag om ändrad lydelse av 11 § lagen den 25 maj 1962 (nr 382) angående införande av lagen om allmän försäkring,*

vilka torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga*.¹

Jag hemställer att lagrådets yttrande över lagförslagen måtte inhämtas för det i 87 § regeringsformen omförmälda ändamålet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Koningen.

Ur protokollet:
J. P. Wieselgren

¹ Bilagan har här uteslutits. Den är likalydande med den bilaga som är fogad vid propositionen.

*Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 4 mars 1966.***Närvarande:**

f. d. justitierådet LIND,
justitierådet Y. SÖDERLUND,
regeringsrådet ÅBJÖRNSSON,
justitierådet BRUNNBERG.

Enligt lagrådet den 2 mars 1966 tillhandakommet utdrag av protokoll över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 11 februari 1966, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i 87 § regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till 1) *lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring* och 2) *lag om ändrad lydelse av 11 § lagen den 25 maj 1962 (nr 382) angående införande av lagen om allmän försäkring*.

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av hovrättsassessorn N. O. Wentz.

Lagrådet lämnade förslagen utan erinran.

Ur protokollet:

Stig Granqvist

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:ts
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 11 mars
1966.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, KLING, EDENMAN, JOHANSSON, HERMANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Aspling, lagrådets den 4 mars 1966 avgivna utlåtande över de till lagrådet den 11 februari 1966 remitterade förslagen till *lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring och lag om ändrad lydelse av 11 § lagen den 25 maj 1962 (nr 382) angående införande av lagen om allmän försäkring.*

Föredraganden upplyser att lagrådet lämnat förslagen utan erinran och anför.

Den 1 april 1966 tillkommer ytterligare ett indextillägg till folkpensionen. Antalet sådana tillägg blir därmed 20. Med detta antal indextillägg och den föreslagna standardhöjningen kommer folkpensionen fr. o. m. juli 1966 att bli 4 500 kr. för en ensam ålderspensionär liksom för personer med hel förtids- eller änkepension samt 7 020 kr. för ett pensionärspär. Utöver de angivna beloppen utgår i förekommande fall kommunalt bostadstillägg.

Då hänsyn tas till de av mig förordade lagändringarna kan statens kostnader för folkpensioner för budgetåret 1966/67 beräknas enligt följande uppställning.

Pensionsförmån	Beräknat antal personer			Statens kostnader 1966/67, milj. kr.
	Jan. 1966 1965/66	Jan. 1967 1966/67	Förändring	
Ålderspension	854 000	875 000	+ 21 000	3 641
Förtidspension	155 000	160 000	+ 5 000	675
Hustrutillägg	42 000	43 000	+ 1 000	101
Änkepension				
huvudfall	50 000	57 000	+ 7 000	245
övergångsfall	37 000	33 000	— 4 000	118
Barnpension	35 000	35 000	—	44
Barntillägg	11 000	11 000	—	14
Invaliditetsersättning m. m.	7 000	10 000	+ 3 000	44
Summa	1 191 000	1 224 000	+ 33 000	4 882

Beräkningarna i uppställningen bygger på antagandet att 20 indextilllägg utgår vid budgetårets ingång. Varje ytterligare indextilllägg — som utgår med 85 kr. för ensam pensionär och 130 kr. för två pensionsberättigade makar — beräknas kosta ca 90 milj. kr. för helt år.

Statens folkpensionskostnader under nästa budgetår kan alltså beräknas till avrundat 4 880 milj. kr. Kommunernas kostnader för bostadstilläggen inom folkpensioneringen kan för samma tid uppskattas till ca 500 milj. kr. De totala folkpensionskostnaderna under budgetåret 1966/67 blir därmed ca 5 400 milj. kr.

I prop. 1966: 1 (bil. 7 s. 22) har anslaget till folkpensioner för budgetåret 1966/67 — under antagande att antalet indextilllägg utgör 19 — preliminärt beräknats till 4 790 milj. kr. Jag föreslår nu att anslaget uppförs med 4 880 milj. kr.

Under återopande av det anförda hemställer föredraganden, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att

dels antaga de i det föregående nämnda förslagen till

1) lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring,

2) lag om ändrad lydelse av 11 § lagen den 25 maj 1962 (nr 382) angående införande av lagen om allmän försäkring,

dels ock för budgetåret 1966/67 under femte huvudtiteln anvisa till Folkpensioner ett förslagsanslag av 4 880 000 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Håkan M. Rahm